

Medeni Usul Hukuku İlkeleri Kapsamında Çevrimiçi Duruşmaların Değerlendirilmesi- Yabancı Ülkelerdeki Uygulamalar ve Düzenlemeler

Sıla TATLIDİL ONGUN

Arş. Gör., Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı
Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
sila.tatlidil@neu.edu.tr (Sorumlu Yazar / Corresponding Author)

Aysun BEYDOLA

Dr. Öğr. Üyesi, Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı
Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
aysun.beydola@neu.edu.tr

Makale Bilgileri

ÖZET

Makale Geçmişi
Geliş: 27.12.2022
Kabul: 21.10.2023
Yayın: 22.10.2023

Anahtar

Kelimeler:

Pandemi, Yüz Yüze Yapılan Duruşmalar, Çevrimiçi Duruşmalar, Medeni Usul Hukuku İlkeleri, Farklı Ülkeler Ait Çevrimiçi Duruşmalar.

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgın hastalığı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir. Bu nedenle tüm dünyada gerek hukuk gerekse birçok alanda yeni düzenleme gereği duyulmuştur. Her ne kadar son zamanlarda içerisinde bulunduğumuz salgın hastalıkla ilgili alınan tedbirler kaldırılmaya başlamış olsa da bizlerin gayri ihtiyari sosyal mesafeyi koruma gerekliliği devam etmektedir. Bu nedenle çevrimiçi duruşmalar hayatımızda önemli bir yer tutmaya başlamıştır.

Çalışmamız çevrimiçi duruşmaların medeni usul hukukundaki ilkeler kapsamında değerlendirilmesini konu almaktadır. Ayrıca çalışmamız; İngiltere, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Almanya, Dubai (Birleşik Arap Emirlikleri), Hong Kong, Kanada, Singapur ve Avustralya gibi farklı ülkelerdeki uygulamalar ve düzenlemeler de ele alınarak genişletilmiştir. Çalışmamızda, pandemi başlangıcında gündemde olan bazı ülkeler üzerinde durulmuştur.

Bu denli ciddi bir salgın hastalıkla karşı karşıya kalınmasıyla birlikte yüz yüze yapılan duruşmaların yerine duruşmaların çevrimiçi olarak yapılması gündeme gelmiştir. Bu noktada çevrimiçi duruşmalar için teknolojik donanım gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Türk hukuku ile birlikte mukayeseli hukuk sistemleri dikkate alınarak çevrimiçi duruşmaların durumu değerlendirilmiş olup konuya ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

An Evaluation Of Online Hearings Within The Scope Of Civil Procedure Law Principles – Practices And Regulations In Foreign Countries

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 27.12.2022
Accepted: 21.10.2023
Published: 22.10.2023

Keywords:

Pandemic, Face to Face Hearings, Online Hearings, Principles in Civil Procedure Law,

The World Health Organization has classified the Covid-19 epidemic disease, which has spread throughout the entire world, as a pandemic. Because of this, there is a growing awareness of the need for new laws in the legal system and many other areas. Although the precautions made against the epidemic disease we have recently been experiencing have started to be eased, the necessity for us to keep an unavoidable social distance continues. As a result, online court hearings have begun to play a significant role in our lives.

Our research focuses on the evaluation of online hearings within the scope of the principles of Civil Procedure Law. Our research has also been widened by taking into

account norms and policies in many nations, including the United Kingdom, the Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), the United States, Germany, Dubai (United Arab Emirates), Hong Kong, Canada, Singapore, and Australia. In our research, we concentrated on a few nations that were on the agenda at the start of the pandemic and focused on countries with the Anglo-Saxon legal system, where as, the Continental law was not mentioned.

In the face of such a serious epidemic, it became clear that face-to-face hearings were being replaced by online hearings. At this point, it became necessary to provide the technological equipment needed for online hearings. For this reason, the situation of online hearings has been evaluated by considering Turkish Law and Comparative legal systems, and suggestions have been made regarding the requirements on the subject.

Atf/Citation: Tatlıdıl, S. (2023). “Anonim Ortaklık Genel Kurulunun İbraya İlişkin Kararlarında Yetersayılar”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), s. 665-704.

“This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)”

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. // This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

GİRİŞ

Covid-19 salgın hastalığının Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmesiyle tüm dünyada yeni uygulamalara ihtiyaç duyulmaya başlamıştır. Özellikle insanların birbirleriyle olan sosyal mesafesini koruma gerekliliği ile duruşmaların yüz yüze değil çevrimiçi¹ olarak görülmeye başlanması bir zorunluluk hâline gelmiştir. Bu da her ülkenin kendine göre farklı tedbirler alması sonucunu doğurmuştur. Buna istinaden çalışmamızda bazı ülkelerin çevrimiçi duruşmalarla ilgili düzenlemeleri ele alınmıştır.

Teknolojinin hızla geliştiği dikkate alındığında, duruşmaların çevrimiçi olarak yapılması kaçınılmaz bir hâl almaktadır. Fakat duruşmaların çevrimiçi olarak yapılmasına başlanması için gereken alt yapının sağlanması ve karşılaşılabilecek olumsuz sonuçların gözetilerek önlem alınması gerekmektedir.

Her ne kadar ses ve görüntü bilişim sistemi (SEGBİS) 2011 yılının Eylül ayında 150 No’lu Genelge’de² yer almış olsa da hukuk davaları bakımından bu sistemin kullanılmadığı bilinmektedir. Fakat istinabe yolu ile SEGBİS’in tam olarak çevrimiçi duruşma niteliği kazandığı söylenemez. İstinabe bir duruşma değil tanığın bulunduğu yerdeki mahkeme tarafından dinlenmesidir. Çünkü istinabe, HMK’da genel olarak düzenlenmemiş, bazı maddelerde yer

¹ 2021 yılında Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik (Yönetmelik) kapsamında e-duruşma kavramı hüküm altına alınmış ve yürürlüğe girmiştir. E-duruşma: hukuk yargılamalarında aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla buldukları yerden, tarafın yahut vekilinin duruşmaya katılımını ve usul işlemleri yapabilmelerini; tanığın, bilirkişinin, uzmanın ve diğer ilgililerin dinlenilmelerini sağlamaktadır. Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, madde 3/ b, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=38760&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5>, (Erişim Tarihi: 06.07.2023).

² Ses ve Görüntü Bilişim Sistemi (SEGBİS), Genelge No: 150, Sayı: B.03.0. BİD.0.00.00.05.010.06/31, 14.12.11. <https://www.adalet.gov.tr/pdf/segbis.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.06.2022).

almıştır. Bu kapsamda isticvap (m. 172/1), delillerin incelenmesi (m. 197), yemin (m. 236), keşif (m. 289/1), öninceleme (m. 320/3), bölge adliye mahkemesinde inceleme (m. 354) istinabe ile yapılmaktadır. E-Duruşma ile tanık, uzman, bilirkişi ya da diğer ilgililerin dinlenmeleri mümkündür. Taraf isticvap olunacaksa veya yemin edecekse, mahkemenin il dışında oturuyorsa ve mahkemeye bizzat gelemiyorsa e- Duruşma ile isticvap edilir ya da yemin eder (e- Duruşma Yön. m. 6, 10/3).³ İstinabe yolunun bazı durumlarda olumlu yönü olduğu kabul edilse de bazı durumlarda olumsuz yönleri olduğu da bilinmektedir. Örneğin, İzmir’de bulunan bir tanığın Van’a gitmesi yerine istinabe yoluyla bulunduğu yerdeki mahkemede dinlenmesi istinabe yolunun olumlu yönlerinden biridir. Fakat istinabe yoluyla dinlenecek olan tanığa sorulacak sorular, diğer mahkemenin soracağı sorulara tabii olması nedeniyle sınırlıdır. Bunun sonucunda da ilgili mahkeme, tanığın durumunu gözlemleyemeyecek yahut duruşmanın seyrine göre gereken soruları soramayacaktır. Bu gibi durumların istinabe yolunun olumsuz yönlerinden biri olduğunu söylenebilir. Ayrıca istinabede tanığın, bulunduğu yerdeki mahkeme tarafından dinlenmesi nedeniyle doğrudanlık ilkesi zedelenmektedir. Çünkü doğrudanlık ilkesi gereği yargılamayı yapan hâkim ile hüküm veren hâkim aynı olmalıdır⁴.

Bir yargılamanın söz konusu olduğu durumda; davanın açılmasından hükmün verilmesi anına kadar geçen süre zarfında medeni usul hukuku kapsamındaki tüm ilkeler dikkate alınmalıdır. Buradaki amaç, herhangi bir hak kaybına neden olmamakla birlikte yargıya olan güvenin zedelenmeksizin sağlanmasıdır.

Çalışmamız, medeni usul hukukundaki ilkeler kapsamında çevrimiçi duruşmaların değerlendirilmesini konu almaktadır. Bu bağlamda ilk olarak hem yüz yüze yapılan duruşmalar hem de çevrimiçi yapılan duruşmalar ele alınmıştır. Ardından da duruşmaların çevrimiçi olarak yapılması halinde ortaya çıkabilecek hak ihlalleri değerlendirilmeye çalışılmış olup, konuya ilişkin birtakım öneriler sunulmuştur. Bu kapsamda ilk önce pandemi başlangıcında gündemde olan ülkeler üzerinde durulmuş, ardından da doğrudanlık ilkesi, aleniyet ilkesi ve adil yargılanma hakkı bakımından hem yüz yüze hem de çevrimiçi olarak yapılan duruşmalarda ne tür sorunların ortaya çıkabileceği ele alınmış ve tarafımızca öneriler getirilmeye çalışılmıştır. Adil yargılanma hakkı ise hem mahkemeye erişim hakkı bakımından hem de hukuki dinlenme hakkı bakımından değerlendirilmiştir. Çalışmamızın sonraki bölümünde ise çevrimiçi duruşmalarla ilgili İngiltere, ABD, Almanya, Dubai (Birleşik Arap Emirlikleri), Hong Kong, Kanada, Singapur ve Avustralya gibi farklı ülkelerdeki uygulamalar ve düzenlemeler incelenmiştir. Çalışmamızın son bölümünde ise, çevrimiçi duruşmalar, KKTC bakımından değerlendirilmeye çalışılmış olup, birtakım öneriler getirilmeye çalışılmıştır. Bunun nedeni ise; çevrimiçi duruşmalara ilişkin halihazırda sadece bir yasa tasarısı hazırlığı olması ve tarafımızca buna bir nevi katkı sağlayabilmektir.

³ Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet. *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 10. Baskı, Eylül, 2022, İstanbul, s. 60.

⁴ Arslan, Aziz Serkan. “Doğrudanlık İlkesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Mihir Özel Sayısı*, C. 4, S. 2, 2014, s. 135, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213539> (Erişim Tarihi: 26.12.22).

I. DURUŞMA KAVRAMI

A. Genel Olarak

Duruşma kavramı, Türk Dil Kurumu'na ait Türkçe sözlükte; '*davacı ile davalının yargıç karşısında hazır buldukları yargılama evresi*' olarak tanımlanmıştır⁵. Hukuk sözlüğünde ise duruşma kavramı; '*davacı ile davalının yargıç karşısında hazır buldukları yargılama evresi, yargılamada iddia ve savunma makamlarının delillere dayanarak tartışmaları, uyuşmazlıkların çözüldüğü süreç*' olarak tanımlanmıştır⁶. Genel olarak duruşma kavramını, teknik bakımdan mahkemenin, yargılama konusu olayı açıklığa kavuşturmak amacıyla tarafları, önceden belirlenen gün ve saat içinde usulüne uygun olarak davet etmek, tahkikat işlemlerinin yapılmasını sağlamak, tarafların iddia ve savunmalarını dinlemek suretiyle tutanak tutulan toplantılar olarak açıklayabiliriz⁷. Başka bir ifadeyle duruşma; yargının demokratik olarak denetimine, ilgili kişilerin yapılacak olan yargılamaya gerek sözleriyle gerekse jest ve mimikleriyle etkin ve verimli bir şekilde katılmalarına imkân tanımaktadır⁸.

Duruşmalar gerek davalı gerekse davacı tarafın gerçek anlamda gerekenleri anlattıkları, yargılamanın, hukukun ve adaletin görünen yüzüdür⁹. Bazı durumlarda dava kişinin aleyhine sonuçlansa da kişinin kendini mahkeme önünde ifade etmesi, onun hukuka ve adalete olan inancını ve güvenini arttırmaktadır¹⁰. İşte bu nedenledir ki, duruşmaların bu anlayış çerçevesinde, ciddi, keyfililiğin önüne geçecek şekilde ve şeffaf yapılmasının yanında duruşmalara yeterli zaman ayrılması, duruşma zamanlarının buna göre tespit edilmesi gerekmektedir¹¹.

Mahkeme önünde yapılan işlemler ikiye ayrılmaktadır. Bunlar oturum diğer bir ifadeyle celse ve duruşmadır¹². Oturum; mahkemede yapılan tahkikat ve sözlü yargılama işlemleri için ayrılan zaman dilimini ifade etmektedir. Duruşma ise; tarafların hâkim önündeki yargılama aşamasını ifade etmektedir¹³. Fakat bu noktada tahkikat ve oturum arasındaki farka değinmekte fayda vardır. Zira uygulamada her iki sözcüğün zaman zaman birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Tahkikat, ön inceleme tutanağında tespit olunan vakia ve delillerin, yargılama

⁵ <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi:21.07.2020).

⁶ <http://www.sozluk.adalet.gov.tr/DURU%c5%9eMA>, (Erişim Tarihi:21.07.2020).

⁷ Ocak, Memduh. Hukuk Davalarında Duruşma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Mersin, 2014, s. 3, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=InW7XbzzELR6jpfV32f2cg&no=OTIhm-21QgyhLBCegkrCeg>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); Işıklar, Celal. İdari Yargıda Duruşma, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, C. 2, S. 4, Ankara, 2011, s. 48; Kurtoğlu, Tuğçe. Ceza Yargılamasında Duruşmada Hazır Bulunması Gereken Kişiler ve Duruşma Düzeni, *Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Tekirdağ, 2021/2, s. 458, 459.

⁸ Şeker, Hilmi. Duruşmaya Katılma Hakkı, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 1, Ankara, 2017, s. 221, 222.

⁹ Pekcanitez, Hakan / Özkes, Muhammet / Akkan, Mine / Taş Korkmaz, Hülya. *Medeni Usul Hukuku*, C. 2, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 1340.

¹⁰ Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1340.

¹¹ Kurtoğlu, s. 459; Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1340, 1341.

¹² Kuru, Baki. *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. II, 6. Baskı, Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 1867; Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1340; Tanrıver, Süha. *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016, s. 703; Tanrıver, Süha. *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 697.

¹³ Işıklar, s. 47; Kurtoğlu, s. 460; Kuru, s. 1867; Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1340; Tanrıver, s. 703; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 697.

yapmaya ve hüküm vermeye elverişli olup olmadığının değerlendirilmesidir.¹⁴ Bunun yanı sıra tahkikat, oturumla yürütülmekte olup çoğu zaman tek bir oturumda tamamlanamamaktadır. Buna karşılık, oturumlar çoğu zaman duruşmalı olarak yapılmaktadır¹⁵.

Duruşmaların yapılması öncelikle hukuki dinlenilme hakkı, aleniyet ilkesi ve doğrudanlık ilkesi açısından önem arz etmektedir¹⁶. Bu ilkelerle birlikte çalışmamızın konusu nedeniyle adil yargılanma hakkı da oldukça önemlidir. Medeni usul hukukunun diğer ilkelerinden olan sözlülük ilkesi ise duruşmadaki beyanların hükmün temelini oluşturması hâlinde geçerli olması nedeniyle çalışmamız kapsamında ele alınmamıştır.

B. Duruşmaların İşleniş Biçimi

Yargılama, davada yer alan sùjelerin (davalı ve davacı tarafların, tarafların vekillerinin, müdahillerin, hâkimlerin, yargı görevlilerinin) iş birliği içerisinde yürütmüş oldukları bir süreç anlamına gelmektedir¹⁷. Yargılama aşamasını yürütmek ve duruşmanın disiplinini sağlamak, keyfiligi önleyebilmek adına optimum önlemler almak, hâkime ait bir yetkidir¹⁸. Hâkim, duruşmada taraflara gerekli durumlar çerçevesinde söz verebilmekte yahut söylenen sözün duruşma düzeni dışına çıkması nedeniyle tarafların bunu yapmasını yasaklayabilmektedir¹⁹. Yapılan duruşmalarda gerek taraflara veya avukatlarına gerekse diğer yargılamaya katılanlara, açıklamalarını yapabilmeleri adına yargılama kuralları kapsamında gereken imkânın yanında gereken zaman da verilmelidir. Ayrıca hâkim, gereksiz yere açıklama yapılmasına ve hakkın kötüye kullanılmasına izin vermemelidir²⁰. İşte bu noktada hukuki dinlenilme hakkını zedelemeksizin hâkimin hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığı yönünde karar vermesi oldukça önemlidir. Bunun yanında duruşmalar, hâkimlerin ve avukatların kendi mesleki tecrübeleri ile meslek ilkelerini gösterdikleri bir aşamadır. Dolayısıyla hem hâkimlerin hem de avukatların davranışlarının ölçülü, ciddi, nazik ve yargılama disiplinine uygun olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle duruşmalarda gerek hâkimler gerekse avukatlar sağlıklı ve adaletli bir şekilde kararların ortaya çıkmasını sağlamaya aracılık edecek doğrultuda mesleklerini icra etmelidir²¹.

¹⁴ Işıklar, s. 47; Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1340; Tanrıver, s. 697; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 697.

¹⁵ Işıklar, s. 47; Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1340; Tanrıver, s. 697; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 697.

¹⁶ Üstündağ, Saim. *Medeni Yargılama Hukuku*, C. I-II, 6. Baskı, İstanbul, 1997, s. 259-261; Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1340; Ulukapı, Ömer. *Medeni Usul Hukuku*, 2. Baskı, Mimoza Yayıncılık, Konya, 2014, s. 119 vd.; Karlı, Abdurrahim. *Medeni Muhakeme Hukuku*, 4. Baskı, Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 275 vd.; Postacıoğlu, İlhan E. /Altay, Sümer. *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, 7. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015, s. 174 vd.; Tanrıver, s. 703; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 703.

¹⁷ Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1352.

¹⁸ Akgün, M. Raşit. "Taraflarca Getirilme İlkesi ve Hâkimin Davayı Maddi Anlamda Sevk Yetkisi", https://www.academia.edu/37754522/TARAF_LARCA_GETIRILME_ILKESI_VE_HAKIMIN_DAVAYI_MADDI_ANLAMDA_SEVK_YETKISI, (Erişim Tarihi: 28.01.2023), Şeker, s. 225; Özkes / Pekcanitez, s. 1352; Kurtoğlu, s. 459; Alangoya, Yavuz. *Medenî Usûl Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler*, 1. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979, s. 48 vd.

¹⁹ Kurtoğlu, s. 543; Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1352.

²⁰ Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1352.

²¹ Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1353; Ocak, s. 4.

1. Yüz Yüze Yapılan Duruşmalar

Sübjektif hakkı ihlal edilen yahut tehlikeye düşen kişi veya kişiler, devletin yetkili organlarından hukuki koruma talep edebilmektedirler²². Anayasa'nın 36. maddesinde meşru vasıta ve yollardan istifade edebilmek suretiyle yargı organları önünde davacı ya da davalı olarak iddia ve savunmayla adil yargılanma hakkından bahsetmektedir²³. Tasarruf ilkesi gereği, mahkemelerin özel hukuktan doğan uyuşmazlıklara re'sen el koymak suretiyle çözüme kavuşturmaması nedeniyle, taraflardan birinin dava açması gerekmektedir²⁴. Dava açacak olan tarafın, genel dava şartlarından olan hukuki bir yararı bulunmalı ve dava hakkını, başkalarını zarara sokmayacak şekilde kullanmalıdır²⁵.

Yazılı yargılama usulünde, dava kural olarak dava dilekçesinin kaydedildiği tarihte açılmış sayılır²⁶. Davanın ilk aşaması layihalar teatisidir. Layihalar teatisi, dilekçelerin karşılıklı olarak verilmesi aşamasıdır. Layihalar teatisi tamamlandıktan sonra ön inceleme aşamasına geçilmektedir. Kanunda belirtilen istisnai durumlar saklı kalmak kaydıyla dilekçeler teatisi tamamlandıktan sonra dava genişletilip değiştirilemez (HMK m. 141/1)²⁷. Mahkeme, ön inceleme aşamasında, dava şartlarını ve ilk itirazları inceleyerek, uyuşmazlık konularını tam olarak belirlemektedir. Ön inceleme aşaması tek duruşmayla tamamlanmaktadır. Sadece zorunlu

²² Pekcanitez / Özkes / Akkan / Taş Korkmaz, s. 1112.

²³ Bayraktar, Tuğba / Koyuncu, Nuran. "Adil Yargılanma Hakkı", Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi Bildiriler Kitabı, C. 1 Politik Araştırmalar, s. 164, https://www.researchgate.net/profile/Mehmed-Coegenli/publication/336253666_Is_Kazalarini_Onlemede_Guvenlik_Kulturu/links/5d97233e299bf1c363f6533d/Is-Kazalarini-Onlemede-Guvenlik-Kueltuerue.pdf#page=176, (Erişim Tarihi: 26.12.22); Pekcanitez, s. 1112. TC Anayasası'na ilişkin olarak 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğinde 36. maddeye 'adil yargılanma hakkı' ibaresi eklenmiştir. Bahse konu değişiklik, yargıya olan güvenin sağlanması ve yargının temel taşlarının yerine oturması açısından önemli bir adım olmuştur. Böylelikle kişi, yasal yollarla ilgili olarak yargı mercileri karşısında taraf olarak yargılamaya katılma ve adil yargılanma hakkına sahip olmuştur. Ayrıntı için bkz. Sağlam, Fazıl. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 1. Baskı, Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Lefkoşa, 2013. Adil yargılanma hakkının asgari standartları esas olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6. maddesinde belirlenmiştir. AİHS, m. 6/1: "Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir."

²⁴ Pekcanitez, s. 1112; İnal, İdil. "HMK'da Yargılamaya Taraf Olan İlkeler", https://www.academia.edu/13169802/HMKda_Yarg%C4%B1lamaya_Hakim_Olan_%C4%B0lkeler (Erişim Tarihi: 26.07.2020); Arslan, Ramazan / Yılmaz, Ejder / Taşpınar Ayvaz, Sema / Hanağası, Emel. *Medeni Usul Hukuku Güncellenmiş ve 7251 sayılı Kanun Değişiklikleri İşlenmiş*, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 323; Arslan, Ramazan / Yılmaz, Ejder / Taşpınar Ayvaz, Sema / Hanağası, Emel. *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 151, 152.

²⁵ Pekcanitez, s. 1112.

²⁶ Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, medeni usul hukuku, s. 323-336; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, 2022, s. 318-320.

²⁷ Özkes, Pekcanitez, s. 1281; Şanlı Yalın, Şeyda. "Yeni KMH'ya Göre Ön inceleme", *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, Aralık 2017, s. 36; Ermenek, İbrahim, "Hukuk Muhakemeleri Kanuna Göre Ön İnceleme", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 146, 147.

Yargıtay'a konu olan bir davada Yargıtay davacı cevaba cevap dilekçesi vermese de ön inceleme aşamasının tamamlanmasından önce başka bir dilekçe vererek iddiasını genişletip değiştirebileceği yönünde karar vermiştir (2 HD, 15.12.2015, 9889/24000 (Kazancı İçtihat Bankası)), Pekcanitez, *Hakan. Medeni Usul Hukuku*, 15. Baskı, 2017, İstanbul, s. 1249.

durumlarda bir defaya mahsus olmak şartıyla yeni bir duruşma günü tayin edilebilmektedir²⁸ (HMK m. 140/4). Bu aşamanın tamamlanmasıyla birlikte tahkikat aşamasına geçilmektedir. Tahkikat aşamasında tüm iddia ve savunmalar gösterilen delillerle birlikte incelenmektedir²⁹. Delillerin incelenmesi tamamlandıktan sonra, mahkeme, davanın muhakeme ve hüküm için yeterli ölçüde aydınlandığı kanaatine varırsa, tahkikat tamamlanmakta ve taraflara tahkikatın bittiğine ilişkin bilgi verilmektedir. Tahkikat aşaması da tamamlandıktan sonra, sözlü yargılamaya geçilmekte olup, ardından da hüküm verilmektedir³⁰. Mahkeme, taraflara son soruları sormakta ve ardından hüküm vermektedir (HMK m. 186/ 1-2)³¹.

2. Çevrimiçi Yapılan Duruşmalar

2008 yılının Aralık ayında e-devlet faaliyetleri başlamıştır³². Böylelikle e-devlet kapsamında, Ulusal Yargı Ağı Projesi olan UYAP Bilişim Sistemi hayata geçirilmiştir³³. Daha sonra 2021 yılında Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik yayımlanarak yürürlüğe girmiştir³⁴. Bahse konu Yönetmelik’le

²⁸Pekcanitez, Usûl, s. 1325; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku, s. 372; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku-2022, s. 362, 363, Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Kanun No. 6100, Kabul Tarihi: 12.01.2011, R.G., 04.02.2011, m. 140/ 2, 4.

²⁹ Saygılı, Abdurrahman / Akça, Kübra Nur. “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Sözlü Yargılama Hükümünün Adil Yargılanma Hakkı İle Olan Rabitası”, *Adalet Dergisi*, S. 67, 2021/2, s. 17; Ermenek, s. 146; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku, s. 373.

³⁰Pekcanitez, Usûl, s. 1114; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, medeni usul hukuku, s. 374; Saygılı / Akça, s. 17, 18; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, medeni usul hukuku-2022, s. 472, 473, Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Kanun No. 6100, Kabul Tarihi: 12.01.2011, R.G., 04.02.2011, m. 186/ 1.

³¹ Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Kanun No. 6100, Kabul Tarihi: 12.01.2011, R.G., 04.02.2011, m. 186/ 2.

³² Çarkçı, Oğuzhan. “Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, Isparta 2010, s. 97; Can, Seda / Eke, Erdal. “E-Devlet Kullanıcılarının Bilgi ve Memnuniyet Düzeylerine Yönelik Bir Araştırma”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 64, Kütahya 2020, s. 24, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1065863>, (Erişim Tarihi: 27.12.22)

³³ E-devlet, vatandaşlara devlet tarafından verilmekte olan hizmetlerin elektronik ortamda sunulmasıdır. Diğer bir ifadeyle e-devlet; devletin vatandaşlara karşı yerine getirmekle mükellef olduğu görev ve hizmetlerle, vatandaşların da devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin karşılıklı bir şekilde elektronik iletişim ve işlem ortamında kesintisiz ve güvenilir olarak yürütülmesidir. E-devlet sistemiyle; yönetim bilgi sistemlerinin gelişmesi ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte devlet, vatandaşlar, özel sektör ve işçiler arasındaki ilişkilere yeni bir boyut kazandırmak amaçlanmıştır. Bkz. Çarkçı, s. 98.

KKTC İçişleri Bakanı Ayşegül Baybars’ın yaptığı açıklamalar çerçevesinde KKTC’de de e-devlet sisteminin benimseneceği gündemde olan bir konudur. İçişleri Bakanı Ayşegül Baybars’ın yaptığı açıklamalar kapsamında e-devlet; tapu dairesinde çevrimiçi sistem, çevrimiçi tarama, bir tapu dairesinden başka bir tapu dairesine gitmeksizin işlem yapabilmek, harita alma gibi birçok işlemin gerçekleştirilebileceği bir sistemdir. Bkz. <https://icisleri.gov.ct.tr/Haberler/ArtMID/11848/ArticleID/53879/T220RK-AJANSI-KIBRIS%E2%80%99A-TAK-KONU%C5%9EAN-BAYBARS-E-DEVLET-E-N220FUS-ADLI-OLAYLAR-N220FUS-POLITIKASI-CEZAEVI-220LKESEL-FIZIKI-PLAN-BELEDİYELER-GIBI-BIR199OK-BA%C5%9ELIKTA-SORULARI-CEVAPLADI> (Erişim Tarihi: 22.07.2020). Fakat sadece bu konularla sınırlı kalmaması gerekmektedir. KKTC’de 2000’li yıllarda başlanan e-devlet sistemi düşüncesi, bugün hala netlik kazanmamış ve geliştirilememiştir. KKTC e-devlet resmi web sayfasına giriş yapıldığı zaman sayfa sadece temel bilgilerden ibarettir. Bkz. <http://edevlet.gov.ct.tr/>. (Erişim Tarihi: 22.07.2020). Günümüz teknoloji sistemi kullanılarak ivedilikle sayfanın yürürlüğe girerek kullanıma başlanması gerekmektedir.

İlgaz, Okan. “Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları: UYAP Örneği” (Bitirme Tezi), *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*, Konya 2016, s. 31, https://www.academia.edu/es/34112638/T%C3%9CRK%C4%B0YE_DE_E_DEVLET_UYGULAMALARI_UYA_P_%C3%96RNE%C4%9E%C4%B0, (Erişim Tarihi: 27.12.22).

³⁴<https://higm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/3062021121049E-Duru%C5%9Fma%20Y%C3%B6netmelik.pdf> (Erişim Tarihi: 01.07.2022).

birlikte e-duruşma kavramı hayatımızda yerini almıştır. Böylelikle UYAP üzerinden e-duruşma talep edilebilmesi, e-duruşmaya katılım sağlanabilmesi, e-duruşma sırasında bilgi, belge ve delil iletilmesi gibi birçok şeyin yapılabildiği bir sistem var olmuştur³⁵.

UYAP sistemi ile daha hızlı, daha etkin, güvenilir, verimli, şeffaf ve etik değerlere uygun bir biçimde yargılama mekanizması geliştirilerek gerek kurumlar gerek avukatlar ve gerekse vatandaşlara internet üzerinden yargı hizmeti sunulması amaçlanmıştır³⁶. UYAP sisteminin kullanım şekli olan sesli ve görüntü bilişim sistemi (SEGBİS) kanalıyla duruşmalarda tanık yahut tarafların hazır bulundurulması zorunluluğu ortadan kalkmış, buldukları yerden ifade verebilecekleri bir sistem oluşturulmuştur³⁷. SEGBİS, ceza mahkemeleri tarafından kullanılmaktadır. Hukuk mahkemeleri tarafından ise SEGBİS, mahkemenin bulunduğu yerden başka bir yerde bulunan tarafın, tanığın yahut bilirkişinin dinlenmesinde etkin olarak kullanılmaktadır. Bu durum, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 149. maddesinde hükme bağlanmıştır. Bahse konu maddede 'tarafların rızası olmak şartıyla' ibaresi yer almaktaydı. Bu ibareden, tarafların aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla buldukları yerden duruşmaya katılmaları, usul işlemlerini yapabilmeleri, mahkemenin, tanıkları, bilirkişileri, bir uzmanı yahut taraflardan birinin dinlenmesi ve tarafların rızasına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Kanun maddesinde yeni yapılan değişiklikle 'tarafların rızası olmak şartıyla' ibaresi kaldırılmıştır³⁸.

³⁵ Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m.5,7,8.

³⁶ <https://afyonluoglu.org/PublicWebFiles/Reports-TR/UYAP%20ve%20SEGB%4%B0S%20Mevzuat.pdf> (Erişim Tarihi: 22.07.2020); Karakimseli, Ayşe. "İcra Takiplerinde Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) Kullanımı", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1, Erciyes 2018, s. 326.

³⁷ Gayretli Aydın, Seda. "Medeni Yargılama Hukukunda Ses ve Görüntü Nakli Yoluyla Duruşmaya Katılma", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 19, İzmir 2017, s. 2105. SEGBİS: İlk olarak 2004 yılında Ceza Muhakemesi Kanuna girmiştir. Ayrıntı için bkz. Aktoğ Öznel, Aydan. "Medeni Usul Hukukunda Sesli ve Görüntülü Bilişim Sistemi" (Yüksek Lisans Tezi), *Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2019, s.12; <http://earsiv.cankaya.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12416/4035/Akto%4%9F%20C3%96zel%2C%20Aydan.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdari ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik, m. 4/ü.

³⁸ Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete, S. 31119; 7251 Sayılı Kanun m. 17: "6100 sayılı Kanunun 149 uncu maddesi başlığıyla birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"Ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla veya başka yerde duruşma icrası

MADDE 149 – (1) Mahkeme, taraflardan birinin talebi üzerine talep eden tarafın veya vekilinin, aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla buldukları yerden duruşmaya katılmalarına ve usul işlemleri yapabilmelerine karar verebilir.

(2) Mahkeme resen veya taraflardan birinin talebi üzerine; tanığın, bilirkişinin veya uzmanın aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla buldukları yerden dinlenilmesine karar verebilir.

(3) Mahkeme, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri dava ve işlerde ilgililerin, aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla buldukları yerden dinlenilmesine resen karar verebilir.

(4) Mahkeme, fiilî engel veya güvenlik sebebiyle duruşmanın il sınırları içinde başka bir yerde yapılmasına, yargı çevresi içinde yer aldığı bölge adliye mahkemesi adalet komisyonunun uygun görüşünü alarak karar verebilir.

(5) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikte belirlenir." Bağlantı: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200728-14.htm?fbclid=IwAR2M0Bf35vpaz5JBot7lyW7aGj_t5-amdcT2PwJ0pPvI7MiS5hNa5QB9EAQ, (Erişim Tarihi: 28.07.2020); Pekcantez, Hakan / Atalay, Oğuz / Özekes, Muhammet. "Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin (2020) Değerlendirilmesi" (30.03.2020); <https://blog.lexpera.com.tr/hmk-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-teklifinin-2020-degerlendirilmesi/> (Erişim Tarihi: 28.07.2020); Özbek, Selçuk. "Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun Aleniyet İlkesine İlişkin 28 İnci Maddesi İle Ses Ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Veya Başka Yerde Duruşma İcrasına İlişkin 149 Uncu Maddesinde 7251 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Hakkında

Bahse konu değişiklikle, doğrudanlık ilkesinin uygulanışı zarar görecektir. Çünkü tarafların rızasının bulunması doğrudanlık ilkesinin uygulanması açısından gerekli görülen bir durumdur³⁹. Her ne kadar doğrudanlık ilkesi zedelenecek olsa da aleniyet ilkesi bakımından böyle bir durum söz konusu olmayacaktır. Çünkü hâkim, duruşmayı mahkeme salonunda yürütmeye devam edecek, duruşmaya katılım sağlayanlar ise duruşmayı mahkeme salonunda izlemeye devam edeceklerdir⁴⁰.

TC Adalet Bakanlığı Bilgi İşlem Müdürlüğü tarafından 15 Eylül 2020 tarihi itibarıyla Ankara'da pilot uygulama başlatılarak e-duruşmalara⁴¹ diğer bir ifadeyle video konferans yoluyla duruşmalara başlanacağı açıklanmıştı⁴². E-duruşma sistemi, tarafın veya avukatının buldukları yerden davalara katılmalarını sağlayacak olan bir sistemdir⁴³. Bahse konu pilot uygulamaya konu olacak olan davalar, Kadastro Mahkemesi'nde ve İcra Mahkemesi'nde görülecek olan davalardır⁴⁴. Bu kapsamda yapılacak olan duruşmalarda tıpkı yüz yüze duruşmalardaki gibi avukatların cüppe giyme zorunluluğu olmakla birlikte UYAP Avukat Portalı üzerinden e-duruşma talebinin gönderilmesiyle birlikte hâkimin sistem üzerinden talebi kabul edip, sistemi aktifleştirmesiyle birlikte e-duruşmaya başlanabilecektir⁴⁵. Ayrıca e-duruşmaya katılımı istenen kişilerin, elektronik imzayla kimlik doğrulaması gerçekleştirdikten sonra e-duruşmaya katılım sağlayabileceklerdir⁴⁶. Kanaatimizce Türkiye bakımından pilot uygulamanın kadastro ve icra mahkemelerinde görülecek olması makul bir yaklaşım olabilir. Bunun nedeni ise söz konusu mahkemelerde görülecek davaların bir ceza davası gibi uzun duruşmalara neden olmayacak olmasıdır. Ankara'da kadastro ve icra mahkemelerindeki pilot uygulamanın başarılı olması halinde bir sonraki pilot uygulama aile mahkemelerinde görülmekte olan davalar bakımından söz konusu olabilir. Nedenine çalışmamızın sonraki bölümlerinde ele alınan İngiltere örneğinde değinilmiştir. E-duruşma sistemi henüz çok yeni bir sistem olması nedeniyle birçok soru işaretlerine neden olacaktır. Bu nedenle Yönetmeliğin 4. maddesinde yer alan yargılamaların temel ilkelerinin zedelenmemesi suretiyle bir yargılama yürütülmelidir. Bu nedenle çalışmamız kapsamında medeni usul hukukuna hâkim olan ilkeler bakımından çevrimiçi duruşmaların hem olumlu hem de olumsuz yönleri ele alınarak irdelenmeye çalışılmıştır.

Bazı Düşünceler", *Adalet Dergisi*, S. 66, 2021 / 1, s. 66, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adaletdergisi/issue/62377/940493>, (Erişim Tarihi: 27.12.22)

³⁹ Pekcanitez / Atalay / Özkes.

⁴⁰ Öztekin, s. 644.

⁴¹ Burada kastedilen e-duruşma, çalışmamız kapsamında ele alınan çevrimiçi duruşmadır.

⁴² <https://bigm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-e-durusma-donemi-basladi15092020042405>, (Erişim Tarihi: 07.07.2023).

⁴³ Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m. 3, 6.

⁴⁴ http://www.istecanakkalegazetesi.com/haber/15997-yargida-e-durusma-donemi-basliyor?fbclid=IwAR1BX7lmmP0bRTz9Xt95bkgGFWZxwN-VK-CqYRvC_KpDtZnRy0SSzs0s09M, (Erişim Tarihi: 18.09.2020). Bağlantı: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yargida-e-durusma-donemi-15-eyulde-pilot-uygulamayla-basliyor/1969815>, (Erişim Tarihi: 18.09.2020).

⁴⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yargida-e-durusma-donemi-15-eyulde-pilot-uygulamayla-basliyor/1969815>, (Erişim Tarihi: 18.09.2020). Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m. 9.

⁴⁶ http://www.istecanakkalegazetesi.com/haber/15997-yargida-e-durusma-donemi-basliyor?fbclid=IwAR1BX7lmmP0bRTz9Xt95bkgGFWZxwN-VK-CqYRvC_KpDtZnRy0SSzs0s09M, (Erişim Tarihi: 18.09.2020); Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m. 12.

II. DURUŞMALARIN ÇEVİRİMİÇİ YAPILMASININ MEDENİ USUL HUKUKUNA HÂKİM OLAN İLKELER BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Genel Olarak İlkeler Çerçevesinde (Çevrimiçi) Duruşmaların Değerlendirilmesi

Yargılamaların sağlıklı bir şekilde icra edilebilmesi için devlet hem topluma hem de somut bir davadaki taraflara güven vermekle yükümlüdür⁴⁷. Bu yükümlülük, yapılan yargılamada önceden belirlenen esas ve ölçülere uyulmasıyla mümkün olabilmektedir⁴⁸. İşte bu da genel anlamıyla yargılamaya hâkim olan ilkeler olarak adlandırılmaktadır. Yürürlüğe giren e-duruşma yönetmeliğinin 4. maddesinde ilkeler hükme bağlanmıştır⁴⁹.

Duruşmalar, tasarruf ilkesi kapsamında tarafların tasarruf yetkisini kullanmasında bir araçtır⁵⁰. Tasarruf ilkesi; genel olarak tarafların yargılamanın başlangıcını, konusu ile sona ermesini belirleyebilmekle birlikte dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebilmeleridir⁵¹. Bu kapsamda ön inceleme aşaması, tarafların, tahkikat aşamasına geçmeden önce ön inceleme aşamasında ve yapılacak olan ön inceleme duruşmasında tasarruf ilkesi kapsamında yargılamanın konusunu açık bir şekilde belirlemeleri ve şartları varsa yargılamanın sonuçlandırılmasına hizmet etmektedir⁵². Hukuk davalarında kural olarak tasarruf ilkesi geçerli olmasına karşın, buna ilaveten bazı hukuk davalarında re'sen araştırma ilkesi de geçerlidir⁵³. Bu ilkenin geçerli olduğu durumlar, kamu düzenini ilgilendiren ve Cumhuriyet savcılarının hazır bulunduğu davalardır. Dolayısıyla Cumhuriyet savcılarının bulunduğu davalarda tarafların, tasarruf ilkesi gereği dava ve işlemler üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri açıktır⁵⁴.

⁴⁷ Rüzgaresen, Cumhur. Medeni Usul Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013, s. 27.

⁴⁸ Rüzgaresen, s. 27.

⁴⁹ Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m. 4: "(1)Bu Yönetmeliğin uygulanmasında hukuk yargılamasına hâkim olan tasarruf, taraflarca getirilme, taleple bağlılık, aleniyet ve usul ekonomisi ilkeleri, dürüst davranma ve doğruyu söyleme yükümlülüğü, hukuki dinlenilme hakkı, Türk Hukukunun resen uygulanması, hâkimin davayı aydınlatma ödevi ile yargılamanın sevk ve idaresine ilişkin ilkelerin yanı sıra aşağıdaki ilkeler göz önüne alınır: a)Bilgi güvenliğinin sağlanması. b)Kişisel verilerin korunması. c)Hizmet kalitesinin sağlanması. ç)Ulusal ve uluslararası standartların sağlanması."

⁵⁰ Meriç, Nedim. "Medeni Usul Hukukunda Tasarruf İlkesi" (Doktora Tezi), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2010, s. 35, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=sd5OUXQgdVEkZNI1CXLtPHQ&no=xMxdoTuAScKruh8jIGTS4Q>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); Ocak, s. 7; Rüzgaresen, s. 123; Yıldırım, M. Kamil. *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku*, 7. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, s. 21; Ulukapı, s. 113; Karşlı, s. 241; Tanrıver, s. 350; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 350, 351.

⁵¹ Meriç, s. 35; Ocak, s. 7; Rüzgaresen, s. 123; Yıldırım, s. 21; Ulukapı, s. 113; Karşlı, s. 241; Tanrıver, s. 350; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 350, 351.

⁵² Atalı, Murat / Ermenek, İbrahim / Erdoğan, Ersin. *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018, s. 13; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku, s. 362, 363; Görgün, L. Şanal / Börü, Levent / Toraman, Barış / Kodakoğlu, Mehmet. *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 322; Tanrıver, s. 687 vd.; Ocak, s. 8; Atalı, Murat / Ermenek, İbrahim / Erdoğan, Ersin. *Medeni Usul Hukuku*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022, s. 87; Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 687 vd.

⁵³ Ocak, s. 8; Rüzgaresen, s. 124; İnal, s. 8; Özümücu, Seda. "Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re'sen Araştırma İlkesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Mihbir Özel Sayısı, C. 4, S. 2, 2014, s. 146, 147, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213535>, (Erişim Tarihi: 07.07.23), Erdönmez, Güray. *Medeni Usul Hukuku*, 15. Baskı, 2017, İstanbul, s. 784.

⁵⁴ Ocak, s. 8; Özümücu, s. 146, 147.

Bir duruşmada hâkim, taraflarca getirilme ilkesi kapsamında, iki taraftan birinin söylemediği şeyleri yahut olayları kendiliğinden dikkate alamamakla birlikte herhangi bir hatırlatıcı davranışta da bulunamaz. Hâkim, kanunla belirtilen hâller dışında re'sen delil toplayamaz⁵⁵. Taraflarca getirilme ilkesinin bir gereği olarak taraflar, dayandıkları olayları, eksiksiz ve somut olarak ileri sürerek mahkeme önüne getirmeli, hâkim de yeterince açık olmayan davaya ilişkin malzemeleri açıklığa kavuşturmalıdır⁵⁶. Bu kapsamda çevrimiçi duruşma söz konusu olduğu zaman da tıpkı yüz yüze yapılan duruşmalar gibi, taraflar, talep ve iddialarını içeren belgeleri duruşma esnasında mahkemeye sunabilecekleri gibi iddialarının haklılığına ilişkin tanıkları duruşma esnasında dinletebileceklerdir⁵⁷.

İlkeler kapsamında yüz yüze duruşmaların yapılmasından ziyade çevrimiçi duruşmaların yapılması açısından en önemli olanı usul ekonomisi ilkesidir. Usul ekonomisi ilkesi; hâkimin, yapılan yargılamanın makul bir süre içerisinde ve düzenli olarak yürütülmesinin yanında gereksiz gider yapılmamasını sağlamaktadır⁵⁸. Çevrimiçi duruşmalar ve UYAP bu kapsamda olumlu etki yaratmaktadır. Yargılama aşamasına kadar gerçekleştirilen işlemler, usul ekonomisi gereği hem daha hızlı hem de maddi açıdan daha az giderle gerçekleştirilmektedir.

Duruşmalar açısından önem teşkil eden diğer nokta hâkimin davayı aydınlatma ödevidir⁵⁹. Bu doğrultuda duruşmalar ister çevrimiçi ister yüz yüze yapılsın, hâkimin ödevi davayı aydınlatmaktır⁶⁰. Duruşmalar kapsamında önem teşkil eden bir diğer ilke ise, yargılamanın sevk ve idaresine ilişkindir. Bir yargılamayı, hâkim sevk ve idare etmektedir⁶¹. Bu çerçevede hâkim, yargılama düzeninin bozulmaması için gereken tedbiri almakla yükümlüdür. Tarafların tasarruf yetkisi dışında kalan tüm konularda hâkim yetkilidir. İşte bu nedenle duruşmalar çevrimiçi olarak yapılsın veya yapılsın bu görev hâkime aittir.

B. Doğrudanlık İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi

Doğrudanlık ilkesi; yapılmakta olan bir yargılamanın araya başka makamlar girmeksizin kararı verecek mahkeme önünde cereyan etmesi, onun tarafından yürütülerek neticelendirilmesi, hüküm verilinceye dek tüm delillerin toplanması ve elde edilen delillerin fazla zaman geçmeden değerlendirilmesidir⁶². Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 197. maddesi, doğrudanlık ilkesine paralel bir düzenlemeye sahiptir. İlgili maddede; delillerin, davaya bakan mahkeme huzurunda mümkün olduğunca birlikte ve aynı duruşmada incelenmesi gerektiği belirtilmektedir. Fakat zorunlu bulunan durumlarda, bazı delillerin incelenmesi başka bir duruşmaya bırakılabilmektedir.

⁵⁵ Rüzgaresen, s. 126; Akgün, s. 2, 4.

⁵⁶ Rüzgaresen, s. 126; Akgün, s. 2, 3.

⁵⁷ Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m. 5/ 3, m. 6, 9.

⁵⁸ Yılmaz, Ejder. "Usul Ekonomisi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 1, 2008, s. 245; Rüzgaresen, Cumhur. "Usul Ekonomisi İlkesinin İhlaline Karşı Başvuru Yolları", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Mihir Özel Sayısı*, C. 4, S. 2, 2014, s. 173, 174, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213525>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); Ocak, s. 22; İnal, s. 26.

⁵⁹ Ocak, s. 25.

⁶⁰ Rüzgaresen, s. 125; Ocak, s. 25; İnal, s. 27.

⁶¹ Rüzgaresen, s. 117; İnal, s. 27.

⁶² Ocak, s. 28; Arslan, s. 134.

Bu durumun bir istisnası olan zorunlu olan durumlar söz konusu olduğu zaman istinabe ile, başka bir yerde bulunan deliller toplanarak istinabe olunan mahkemece incelenebilmektedir. Bu durumda delillerin incelenmesi ya da beyanların dinlenmesi aşamasında; o işlemin yapılacağı mahkemede taraflar hazır bulunacaklar ve açıklama haklarını kullanabileceklerdir⁶³. Fakat hâkimin dava malzemesini direkt olarak incelemesi halinde, uyuşmazlıkla ilgili daha hızlı kanaat sahibi olabilecek ve daha kısa bir süre içerisinde hüküm verme imkânı elde edebilecektir⁶⁴. Ancak istinabe yoluna başvurulması hâlinde bu durum uzayacağı ve dava masrafları artacağı açıktır.

Duruşma kavramının önem teşkil ettiği nokta yapılmakta olan yargılamanın başkaca makamlar tarafından sekteye uğratılmamasıdır. Ayrıca doğrudanlık ilkesi, ilk olarak gerçeğin bulunması amacına hizmet etmektedir⁶⁵. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 149. maddesinin 7251 sayılı Kanun ile değiştirilmeden önceki hâlinde, 'duruşma', doğrudanlık ilkesi gereğince vazgeçilmez bir evredir. Bunun nedeni ise, mahkemenin diğer bir ifadeyle hâkimin, duruşmada tarafları ve tanıkları bizzat dinleyerek, onların yargılama esnasındaki hâl ve hareketlerini daha iyi gözlemleyebilmesi ve bu doğrultuda karar verebilmesidir⁶⁶. E-duruşmaya ilişkin Yönetmelik'in 5. maddesinde çevrimiçi duruşma sırasında görüntünün ilgilinin yüz ifadelerini, vücut hareketlerini, davranışlarını gözlemlemeye imkân verecek nitelikte olduğu hükme bağlanmış olsa da yargılama genelindeki hâl ve hareketlerin hâkim tarafından nasıl gözlemlenebileceği veya analiz edilebileceği önemli bir sorundur. Bu kapsamda yapılacak olan çevrimiçi duruşmaların, donanıma sahip personeller eşliğinde gerçekleştirilmesinin yanında hâkimlerin de örneğin beden diline ilişkin gerekli analizi sağlayabilmesi açısından eğitim alması gerekecektir. Diğer yandan ise hâkim önünde beyanda bulunacak taraf, olayın diğer tarafının hazır olmasıyla üzerinde baskı hissedecek ve bu durum onu doğru söylemeye yöneltecektir. Fakat bazı durumlarda diğer tarafın bulunmaması halinde bu durumdan bahsetmek mümkün değildir. Çevrimiçi duruşmalarda ise, beyanda bulunacak tarafın üzerinde baskı hissetmesi söz konusu olmaz. Bu nedenle de doğru söylemesi onun vicdanına kalacaktır. Dolayısıyla çevrimiçi duruşmaların, yüz yüze yapılan duruşmalar gibi olmasa da donanımlı odalarda ve gerekli eğitimi almış personeller eşliğinde gerçekleşmesi, doğrudanlık ilkesinin bertaraf edilmesini bir nevi de olsa önleyebilir.

Yüz yüze yapılan duruşmalar, halka açık yapıldığı için yargıya olan güvenin sağlanabilmesi önemlidir. Çevrimiçi duruşmalarda ise, bu amaçtan uzaklaşılacağı açıktır. Çünkü halkın her zaman çevrimiçi duruşmalara erişimi mümkün olamayacak ve bu durum halkın yargıya olan güvenini zedeleyebilecektir. Fakat halk, duruşma salonuna giderek çevrimiçi duruşmalara katılım sağlaması söz konusu olursa yargıya olan güvenin zedelenmesi söz konusu olmayacaktır. Doğrudanlık ilkesi gereğince, yargılamanın kararı verecek olan mahkeme önünde gerçekleşmesi esastır. Bu nedenle tarafların, tanıkların yahut bilirkişilerin ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla dinlenmeleri, doğrudanlık ilkesi gereğince istinabeden daha sağlıklı olacaktır⁶⁷. Çünkü istinabede

⁶³ Arslan, s. 137; Ocak, s. 28; Rüzgaresen, s. 129.

⁶⁴ Rüzgaresen, s. 129; Arslan, s. 135.

⁶⁵ Ocak, s. 29; Rüzgaresen, s. 129; İnal, s. 31, 32; Arslan, s. 135.

⁶⁶ Ocak, s. 28 ; Kurtoğlu, s. 460, 461.

⁶⁷ Ocak, s. 29.

hâkimin soracağı sorular yargılamanın yapıldığı mahkeme hâkiminin verdiği sorulara bağlı olup, sınırlıdır. Fakat diğer yolla bu sınır ortadan kalkmış olacaktır.

İstinabe, ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla duruşma yapılması Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 149. maddesinde hükme bağlanmıştır. İlgili madde hükmünce mahkeme tarafından, ' tarafların rızası olmak şartıyla' kendilerinin ya da vekillerinin, aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla oldukları yerden duruşmaya katılmalarına ve usul işlemlerini yapabilmelerine ilişkin izin verilebilmektedir. Bunun yanında yine ' tarafların rızası olmak şartıyla' mahkeme, tanığın, bilirkişinin, uzmanın yahut taraflardan birinin dinlenilmesi esnasında başka bir yerde bulunmalarına izin verilmekte; ses ve görüntü aynı anda duruşma salonuna nakledilmektedir. Ancak anılan hüküm, Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile değiştirilmiştir⁶⁸. Değişiklikle birlikte, ' tarafların rızasıyla olmak şartı' kaldırılmıştır. Bu ibarenin neden kaldırılmış olduğuna dair herhangi bir gerekçe gösterilmemiştir⁶⁹. Tarafların rızasının bulunması, doğrudanlık ilkesinin uygulanabilmesi açısından oldukça önem teşkil etmektedir⁷⁰. Yeni düzenlemeyle birlikte tarafların rızasının alınması yerine re'sen ya da taraflardan sadece birinin rızası alınarak duruşma esnasında ses ve görüntü nakledilmesine izin verilebilecektir. Duruşmaların önem arz eden noktası; canlı olarak diğer bir ifadeyle yüz yüze yapılması, insani temasta bulunulması, ispat faaliyetlerinin ve vicdani kanaatin oluşabilmesini sağlamaktır⁷¹. Tarafların dinlenmesi, isticvap, tanıkların beyanlarının dinlenmesi ve yemin gibi durumlar söz konusu olduğunda bunun çevrimiçi bir ortamda sağlanması ile yüz yüze sağlanması arasında ciddi farklılıklar bulunacaktır. İşte bu noktada neden sadece taraflardan birinin izni ile ses ve görüntü nakli yoluyla duruşmaya katılım sağlanacağı sorusu gelmektedir. Bu durum taraflardan diğerinin iradesinin bertaraf edileceğinin açık bir şekilde göstergesidir⁷². Tüm bunlara ilaveten yapılmakta olan bir yargılamada tüm düzen hâkime aittir. Fakat yargılamanın asıl sahibinin taraflar olduğu da açıkça bilinmektedir. Böylelikle karşı tarafın mahkemede dinlenmesi veya tanığın direkt olarak mahkemede beyanda bulunması, herhangi bir psikolojik baskının olmayacağı ve yalan söyleme ihtimalinin daha çok bulunacağı çevrimiçi ortam tercih edilecektir⁷³. Bu noktada yüz yüze yapılacak olan yargılamada kişi, o ortamın yaratmış olduğu psikolojik baskı çerçevesinde yalan beyanda bulunamayacaktır. Teknolojinin gelişmiş olduğu günümüzde duruşmaların çevrimiçi olarak yapılmasına karşı değiliz. Ancak bunun yeterli teknolojik donanımla hatta özel ortamlarda gerçekleştirilmesi gerekmektedir birlikte gerek Anayasa

⁶⁸ Hukuk Muhakemeleri Kanunu, m. 149: « (1) Mahkeme, taraflardan birinin talebi üzerine talep eden tarafın veya vekilinin, aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yolu ile buldukları yerden duruşmaya katılmalarına ve usul işlemleri yapabilmelerine karar verebilir.(2) Mahkeme resen veya taraflardan birinin talebi üzerine; tanığın, bilirkişinin veya uzmanın aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla buldukları yerden dinlenilmesine karar verebilir.(3) Mahkeme, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyecekleri dava ve işlerde ilgililerin aynı anda ses ve görüntü nakledilmesi yoluyla buldukları yerden dinlenilmesine resen karar verebilir.(4) Mahkeme, fiili engel veya güvenlik sebebiyle duruşmanın il sınırları içinde başka bir yerde yapılmasına da karar verebilir.(5) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikte belirlenir. »

⁶⁹ Pekcanitez / Atalay / Özekes.

⁷⁰ Arslan, Aziz Serkan. "Medeni Usul Hukukunda Doğrudanlık İlkesi" (Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2011, s. 73, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=YcuzPYCCoMiX67GYAHK6vg&no=cWS9FdBeeoxEmjNsWawx0g>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); Pekcanitez / Atalay / Özekes.

⁷¹ Arslan, s. 18; Pekcanitez / Atalay / Özekes.

⁷² Pekcanitez / Atalay / Özekes.

⁷³ Pekcanitez / Atalay / Özekes.

ilkelerini gerekse usul hukuku ilkelerini zedelemeksizin yapılması gerektiği açıktır. Aksi takdirde yargıya olan güvenin sarsılacağı gerçeği ile karşılaşılacaktır.

C. Aleniyet İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi

Günümüzde, yapılan yargılamalar çerçevesinde en temel sorun, yargılamanın etkinliğinin nasıl arttırılabileceğine ilişkindir. Yargılamanın bağımsız ve tarafsız olarak garanti altına alınmasıyla adil yargılanma hakkının sağlanması çokça tartışılan bir yargılama hukuku sorunudur. Bu kapsamda aleniyet ilkesi, bu sorunların nasıl çözüme kavuşacağına ilişkin önemli bir role sahiptir. Çünkü yapılan bir yargılamanın herkes tarafından izlenmesini ön gören aleniyet ilkesi,⁷⁴ yargının halk tarafından denetlenmesine imkân vermekte olup, halkın yargıya olan güvenini arttırmakla birlikte yargıdaki sorunların giderilmesi noktasında etkili bir araç niteliğindedir.⁷⁵

“Aleni” kavramı; açık, ortada, meydanda ve herkesin içinde yapılan olarak ifade edilmektedir⁷⁶. Bu kapsamda aleniyet ilkesi; duruşmaların herkese açık olması ve yargılama sonunda verilecek olan kararın herkes tarafından öğrenilmesidir⁷⁷. Diğer bir ifadeyle aleniyet ilkesi, yargılamaya taraf olmayan üçüncü kişilerin, yargılamanın olduğu yere serbestçe girip izleme imkânlarının olması ve verilen hükmün salondaki herkes tarafından öğrenilmesini sağlayabilecek biçimde açıklanmasıdır⁷⁸. Anayasa’nın 9. maddesinde yargı yetkisinin, Türk milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanıldığı hükme bağlanmıştır. Anayasa’nın 6. maddesinde ise, egemenliğin kayıtsız şartsız Millete ait olduğu ve Türk Milletinin egemenliğini, Anayasa’nın koyduğu kurallar çerçevesinde yetkili organlar vasıtasıyla kullanıldığı da hükme bağlanmıştır. Bu noktada halkın, adaletin kendi adına nasıl dağıtıldığını denetleme imkanına sahip olmaksızın sadece yargılama sonucunda verilen hükümden haberdar edilmesi, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu normuna aykırılık teşkil edecektir⁷⁹. Anayasa’nın 141. maddesinde mahkemelerde yapılan duruşmaların herkese açık olduğu da hükme bağlanmıştır. Bu madde çerçevesinde açık bir şekilde ‘aleniyet ilkesi’ kavramına yer verilmemiş olsa da zımni

⁷⁴ Kurt Konca, Nesibe. “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı*, s. 66, 67, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213533>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); İnal, s. 21; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, s. 151; Öztekin, s. 644; Kurtoğlu, s. 459; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku-2022*, s. 147.

Duruşmalar, istisnai durumlarda gizli olarak yapılabilir. Yargılamanın kapalı olarak yapılmasına hâkim karar vermekte olup, yargılamanın kısmen ya da tamamen kapalı olarak yapılmasına karar verebilir. Ayrıntı için bkz. İnal, s. 21; Ocak, s. 21; Öztekin, s. 644

⁷⁵ Öztürk, Hacı Ömer. “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi” (Yüksek Lisans Tezi), *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara 2006, s. 3, 4, <https://dSPACE.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/28497/2544.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); Kurt Konca, s. 66, 67; Scharader, Christian / Aşık, İbrahim. “Aleniyet İlkesine İlişkin Almanya’daki Güncel Gelişmeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırma Dergisi*, C. 23, S. 3, Marmara, Aralık 2017, s. 508, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/469302>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); Öztekin, s. 644.

⁷⁶ Kurt Konca, s. 67; Ocak, s. 17.

⁷⁷ Ocak, s. 17; Kurt Konca, s. 68, 71; Öztürk, s. 5; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, s. 151; Öztekin, s. 644; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku-2022*, s. 147.

⁷⁸ Kurt Konca, s. 68.

⁷⁹ Kurt Konca, s. 69.

olarak aleniyet ilkesine yer verildiği düşünülebilir. Çünkü duruşmaların açık bir şekilde yapılması yapılan yargılamanın güven artırıcı ve tarafsız nitelikte olduğunun bir göstergesidir⁸⁰.

Duruşmalardaki aleniyet, esas olarak duruşmanın tarafı olmayan hatta yapılmakta olan yargılamada dolaylı ya da dolaysız olarak etkilenmeyen kişilerin bile o duruşmayı izleyebilmesidir⁸¹. Bu noktada duruşma salonunun kapasitesi önemlidir⁸². Çünkü küçük bir duruşma salonu olduğunda çok sayıda kişinin girip izleyebilmesi mümkün olmayacaktır. Böyle bir durum söz konusu olduğunda aleniyet ilkesinin zedelendiği düşüncesi akla getirilmemelidir. Duruşma salonuna kapasitenin üzerinde kişi alınır, hem hâkimin yargılama üzerindeki hâkimiyeti bakımından hem de tarafların savunma ve iddiaları bakımından olumsuz etki doğurabileceği açıktır⁸³. Fakat duruşmaların aleniyeti çerçevesinde herkesin duruşmaları izleyebilmesi, yargı organının görevini layıkıyla yapmasını ve hâkimin bu durumun bilinci içerisinde karar vermesini sağlayacaktır. Çevrimiçi duruşmalar için ise durum bu şekilde olmayacaktır. Bazı durumlarda duruşmaya taraf olmayan kişilerin, çevrimiçi duruşmalara erişim sağlayamaması söz konusu olabilecektir. Böyle bir durumla karşı karşıya kaldığı zaman davayla ilgilenen veya davanın tarafı olmayan kişilerin duruşma salonuna giderek davaya katılım sağlayabilmesi mümkün olabilecektir. Fakat yine de aleniyet ilkesinin bertaraf edilmemesini sağlayabilmek adına Devletin bir çözüm getirmesi gerekmektedir. Aleniyet ilkesinin zedelenebilmesi için, UYAP üzerinden yapılacak duruşmaların gün ve saatleri duyurulup, halkın erişebilmesi için gereken her türlü işlem yapılabilir. Bir başka nokta ise duruşmaların tamamen çevrimiçi olarak yapılması değil de taraflardan birinin, bilirkişinin veya tanığın yüz yüze yapılan duruşmaya çevrimiçi olarak katılması hususudur. Bu durumda duruşma yüz yüze yapıldığından duruşmaya taraf olmayan kişiler mahkeme salonunda bulunup duruşmayı takip edebilecektir. Yukarıda belirtildiği üzere aleniyet ilkesi, duruşmanın tarafı olmayan kişilerin duruşmayı izleyebilmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla bu ihtimalde, aleniyet ilkesinin zedelendiğinden söz edilemez. Çünkü taraflardan birinin, bilirkişinin veya tanığın çevrimiçi şekilde duruşmaya katılması söz konusu olduğu zaman bunun duruşma salonunda herkesin duyabileceği ve görebileceği bir şekilde yansıtılması gerekecektir.

Aleniyet ilkesiyle birlikte sağlanmak istenen, keyfiliğin önlenmesi ve kişilerin adalete olan güvenin sağlanabilmesidir. Duruşmayı izleyen kişiler; hâkimin, yargılamanın taraflarına nasıl davrandığını, hangi sözleri kullandığını, ses tonunu, hoşgörü ya da şiddetle yaklaşım yaklaşmadığını gözlemlemekle birlikte hâkimle taraflar arasındaki ilişkinin hukuka uygunluğunu ve yerindeliliğini denetleyebilmektedirler⁸⁴. Bu noktada çevrimiçi duruşmalarda, aleniyet ilkesi zedelenecek olup, halk tarafından hukuka uygunluk ve yerindelik denetimi yapılamayacaktır. Taraflar ve üçüncü kişiler yargılamaya bizzat katılmasalar dahi yargılamanın açık olduğunu bilmeleri yargılamanın objektifliğine olan inançlarını arttırmaktadır. Aksi durumda yargılamanın objektifliğinden emin olunamayacaktır⁸⁵. Bu durumu çevrimiçi duruşmalar çerçevesinde

⁸⁰ Ocak, s. 17; Kurt Konca, s. 69; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku, s. 151; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku-2022, s. 147.

⁸¹ Aktoğ Öznel, s. 98, 99; Ocak, s. 17; Kurt Konca, s. 67; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku, s. 151; Öztekin, s. 645; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku-2022, s. 147.

⁸² Ocak, s. 18; Scharader / Aşık, s. 508.

⁸³ Öztürk, s. 14; Ocak, s. 18.

⁸⁴ Ocak, s. 19.

⁸⁵ Ocak, s. 19.

değerlendirecek olursak; yargılamaya taraf olmayan ya da yargılamaya taraf olan kişilerin yakınlarının çevrimiçi duruşmaya erişememesi hâlinde de yargılamanın objektifliğine ilişkin kişilerde şüphe uyanacaktır. Aynı zamanda aleniyet ilkesi, hâkimleri etkilemeye çalışacak olan kişileri ve güçleri engelleyen bir araç niteliğindedir. Duruşmaların çevrimiçi yapılması hâlinde bu durumun gözlemlenmesi zorlaşacaktır.

D. Adil Yargılanma Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi

‘Adil’ kavramı; adaletle iş gören, adaletten, doğruluktan ayrılmayan, hakkı yerine getirmeyi sağlayan ve adaletli anlamına gelmektedir⁸⁶. ‘Yargılama’ kavramı; birbirine karşı olan iki tarafın dinlenmesiyle bir yargıya varma etkinliğidir⁸⁷. ‘Hak’ kavramı ise; adaletin hukukun gerektirdiği ya da birbirine ayırmış olduğu şey, hukuken tanınmakta olan bir yetki yahut özgürlüktür⁸⁸. Adil yargılama, uyuşmazlığın taraflar arasında fiili ve hukuki herhangi bir fark gözetmeksizin iddia ve savunmalarının eşit ve karşılıklı olarak yapıldığı, hukukun genel ilkelerine uygun yapılan, dürüst bir yargılamadır⁸⁹. Burada önemli olan nokta, yargılama sonunda verilen hükümden ziyade yargılamanın geçmiş olduğu süreçtir⁹⁰.

Adil yargılanma hakkı, TC Anayasası’nın 36. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddede herkesin yargı mercileri önünde davacı ya da davalı taraf olarak iddia ve savunmayla adil yargılanma hakkına sahip olduğundan bahsedilmektedir. Adil yargılanma hakkı ayrıca Avrupa İnsan Haklar Sözleşmesi’nin (AİHS) 6. maddesinde de yer almaktadır⁹¹. Maddede ilgili herkesin medeni hak ve yükümlülükleri ya da cezai suçlamalarıyla ilgili karar verecek olan, bağımsız bir mahkeme tarafından makul bir süre içinde, hakkaniyete uygun ve aleni bir şekilde yargılanması

⁸⁶ www.tdk.gov.tr. (Erişim Tarihi: 26.07.2020).

⁸⁷ www.tdk.gov.tr. (Erişim Tarihi: 26.07.2020).

⁸⁸ Aktepe Artık, Sezin. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2014, s. 31; www.tdk.gov.tr. (Erişim Tarihi: 26.07.2020).

⁸⁹ Sencer, Rasih Feridun. “Adil Yargılanma Hakkı”, *İzmir Barosu Dergisi*, Mayıs 2013, s. 112; Aktepe Artık, s. 31; Yıldırım, s. 63.

⁹⁰ Aktepe Artık, s. 31.

⁹¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m. 6: “1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir. 10 2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. 3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarının sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak. ”. Bu madde adil yargılanma hakkını kapsamakla birlikte usul ekonomisi, hukuki dinlenilme hakkı ve yargılamaların bağımsız mahkeme tarafından yapılması ilkesini de kapsamaktadır.

hakkına sahip olduğu hükme bağlanmıştır⁹². Fakat adil yargılanma hakkı, sadece Anayasa ve AİHS kapsamında düzenlenmiş olan bir temel hak değil, hukuk devleti ilkesi çerçevesinde yargılama yapılabilmesi için uyulması gereken objektif bir usul ilkesidir⁹³.

Adil yargılanma hakkı, belli bir yargılama usulüyle yahut yargılamanın belli bir aşamasıyla sınırlandırılmamalı, yargılamanın tüm aşamalarında gözetilerek uygulanmalıdır⁹⁴. Bu kural, davanın açılmasından hükmün kesinleşmesine ve hatta hükmün kesinleşmesinden sonra cebri icranın sona ermesine kadar devam etmektedir⁹⁵.

1. Mahkemeye Erişim Hakkı Bakımından

Adalet erişim, sosyal devlet anlayışının bir gereğidir. Buradan hareketle, hak arayan kişiler, hukuk sisteminin resmî kurumlarına ulaşabilecektir⁹⁶. Adalet erişim hakkıyla gerçekleştirilmek istenen, kişilerin mahkemeye ya da genel olarak uyuşmazlığın çözüm yollarına başvurulmasını önleyecek engellerin kaldırılması ve bir uyuşmazlığın taraflarını tatmin edecek şekilde çözümlenmesini sağlamaktır⁹⁷. Mahkemeye erişim hakkı ise,

- herkesin, aşılması güç bir engelle karşılaşmaksızın bu imkândan yararlanabilmesini,
- bireylerin iddia ve savunmalarını yargı mercii önünde ileri sürülmesini,
- menfaatleri çelişen tarafların hak arama özgürlüğünün güvence altına alınmasını ve karşılıklı olarak sınırların belirlenmesini ifade eder⁹⁸.

Hak ihlallerine karşı mahkemeye başvuru hakkının sağlanması, etkin hukuki koruma ilkesinin başlangıç noktasıdır⁹⁹. Bu kapsamda devlet, hak arama özgürlüğünü garanti altına almakla birlikte bireylerin mahkemeye erişimi için ihtiyaç duyabileceği tüm araçları sağlamalıdır¹⁰⁰. Bireylerin, mahkemeye olan erişim hakkının etkin bir şekilde kullanılabilmesi için; ekonomik engellerin kaldırılması, mahkemeye erişim hakkını engelleyecek yasal bir düzenlemeden ve yargısal uygulamalardan kaçınılması gerekmektedir¹⁰¹. Bu durumu çevrimiçi

⁹² İnal, s. 31; Sencer, s. 112; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku, s. 148, 149, 153; Bayraktar / Koyuncu, s. 169; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku-2022, s. 145- 148.

⁹³ Atalı / Ermenek / Erdoğan, s. 131; Karakehya, Hakan. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma” (Doktora Tezi), *Eskişehir Anadolu Üniversitesi*, Eskişehir, 2007, s. 19, <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/9653/458685.pdf?sequence=1>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); Saygılı / Akça, s. 18; Atalı / Ermenek / Erdoğan, Medeni Usul Hukuku-2022, s. 104, 105, 107.

Anayasa Mahkemesi adil yargılanma hakkının unsurlarından birinin yargılamanın açık ve duruşmalı şekilde yapılması ilkesi olduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi’ne göre yapılan yargılamanın açık bir şekilde yapılmasıyla yargılamadaki keyfiliğin önlenmesi de sağlanmış olur. Mahkeme bu yönüyle önemli bir şekilde hukuk devleti ilkesinin gerçekleşmesini sağlayan araçlardan biri olduğu üzerinde de durmuştur. Ayrıntı için bkz. Bireysel Başvurularda: AYM, Başvuru No: 2013/ 2228, 15.04.2014, AYM, Başvuru No: 2013/ 841, 23.01.2014.

⁹⁴ Aktepe Artık, s. 31, 65.

⁹⁵ Özekes, Muhammet. *İcra Hukukunda Temel Haklar ve İlkeler*, Ankara 2009, s. 133; Aktepe Artık, s. 31.

⁹⁶ Aktepe Artık, s. 74, 75.

⁹⁷ Bayraktar / Koyuncu, s. 168; Aktepe Artık, s. 75.

⁹⁸ Ekinci, Ahmet. “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 3-4, Ankara, 2014, s. 823; Atalı / Ermenek / Erdoğan, s. 135; Aktepe Artık, s. 75; Atalı / Ermenek / Erdoğan, Medeni Usul Hukuku-2022, s. 104, 105, 107.

⁹⁹ Aktepe Artık, s. 75.

¹⁰⁰ Bayraktar / Koyuncu, s. 169, 170; Aktepe Artık, s. 75.

¹⁰¹ Aktepe Artık, s. 82, 124, 149.

duruşmalar bakımından değerlendirecek olursak; çevrimiçi duruşmalara herkesin erişim sağlayamayacağı açıktır. Türkiye’de internet olmayan veya internete erişimin sınırlı olduğu yerler bulunmaktadır. Bu noktada Devletin üzerindeki yükümlülük gereği, bireylerin mahkemeye erişimi için gereken araçları sağlaması gerekmektedir. Kanaatimizce çevrimiçi duruşmaların tarafların daha kolay ve rahat katılım sağlayabileceği, Devletin bünyesinde oluşturulacak olan, gereken tüm teknik donanımına sahip yerlerde gerçekleştirilmesi daha uygundur¹⁰². Çevrimiçi duruşmaların mahkemeye erişim hakkını engelleyici bir yargısal uygulama olup olmadığı sorusu gündeme gelecektir. Bu noktada çevrimiçi duruşmaların erişim hakkını engelleyici nitelikte olduğu ve olmadığı yönünde iki husus bulunmaktadır. Birincisi, çevrimiçi duruşmaların erişim hakkını engelleyici nitelikte olduğudur. Çünkü yukarıda bahsedilen nedenler ışığında bireylerin sanal olarak yapılacak duruşmalara katılımı güçleşebilir. İkincisi ise, çevrimiçi duruşmaların erişim hakkını engelleyici nitelikte olmadığıdır. Zira herkes, yargılanma hakkına sahiptir. Bu ister yüz yüze isterse çevrimiçi olarak yapılsın, kişi günün sonunda dava açmak suretiyle yargılamaya taraf olabilecektir.

Bir başka noktadan mahkemeye erişim hakkını ele alınacak olursa, çevrimiçi duruşmalar söz konusu olduğunda kimlerin çevrimiçi duruşmalara katılıp katılmayacağı sorusu gündeme gelecektir. Bu da tarafların kendi talebiyle mi yoksa re’sen mi çevrimiçi duruşmalara katılıp katılmayacağı ile ilgilidir. İlgili Yönetmelik kapsamında taraflardan birinin talebi üzerine veya re’sen çevrimiçi duruşma söz konusu olabilir¹⁰³. Yönetmelik’in ilgili maddesine göre, taraflardan biri veya vekili, yüz yüze yapılan duruşmaya e-Duruşma Sistemi yoluyla katılmayı, usul işlemleri yapmayı veya tanığın, bilirkişinin yahut uzmanın e-Duruşma Sistemi yoluyla dinlenilmesini talep edebilmektedir¹⁰⁴. Buradan yüz yüze yapılan duruşmaların bir kısmında çevrimiçi bir duruşma yapılabileceği sonucuna varabiliriz. Diğer bir ifadeyle duruşmanın tamamı çevrimiçi yapılabileceği gibi duruşmanın bir kısmının çevrimiçi bir kısmının ise yüz yüze yapılabileceği sonucuna varılabilir. Bu şekilde, mahkemeye erişim hakkının zedelenme ihtimali bertaraf edilmiş olur.

2. Hukuki Dinlenilme Hakkı Bakımından Değerlendirilmesi

Hukuki dinlenilme hakkı, adil yargılanma hakkının en önemli unsurudur¹⁰⁵. Bu kapsamda adil yargılanma hakkı başlığında ele aldığımız üzere, TC Anayasası’nın 36. maddesinde ve

¹⁰² Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik kapsamında yukarıda bahsedilen konu 11. maddede hükme bağlanmıştır. m. 11: “(1) e-Duruşma talep eden taraf vekili, avukatlık bürosundan, baro tarafından bu amaç için belirlenen bölümden, adliyede bu amaca tahsis edilen yerden veya beşinci fıkradaki şartları taşıyan başkaca uygun bir yerden duruşmaya katılabilir. (2) e-Duruşma talep eden veya e-Duruşma Sistemi yoluyla isticvap olunacak ya da yemin edecek taraf ile mahkemece e-Duruşma Sistemi yoluyla dinlenilmesine karar verilen tanık, bilirkişi, uzman ve diğer ilgililer buldukları yerdeki adliye veya ceza infaz kurumlarında bu amaca tahsis edilen yerden duruşmaya katılabilir. (3) İsticvap olunacak veya yemin edecek olan hariç, taraf, vekili ile birlikte birinci fıkrada belirtilen yerlerden duruşmaya katılabilir.”

¹⁰³ Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m. 8,9/3, 10.

¹⁰⁴ Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m. 8.

¹⁰⁵ Pekcanitez, Hakan. “Hukuki Dinlenilme Hakkı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan*, İzmir 2000, <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/Pekcanitez.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.07.2020); Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, s. 153; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku-2022*, s. 144, 148.

AIHS'nin 6. maddesinde hukuki dinlenilme hakkı düzenlenmiştir. Bu da hukuki dinlenilme hakkının, Anayasa'da teminat altına alınmış bir hak olduğunu göstermektedir¹⁰⁶. Ayrıca AIHS kapsamında hukuki dinlenilme hakkının ihlal edilmesi, adil yargılama hakkının da ihlal edildiğinin bir göstergesi olacaktır¹⁰⁷. Davanın davacı ve davalı tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi haklarıyla bağlantılı bir şekilde hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler. Bu da hukuki dinlenilme hakkının yargılama süjesi olan herkese ait olduğunun bir göstergesidir¹⁰⁸. Bu hak kendini yargılamayla ilgili bilgi sahibi olunması, açıklama ve ispat hakkının bulunması ve mahkemenin açıklamaları dikkate alıp, somut ve açık bir şekilde karar vermesini gerektirmektedir¹⁰⁹. Böylelikle adil yargılanma hakkı; yargılanan kişiyle ilgili karşı tarafın tam bilgi sahibi olması, açıklama ve ispat hakkını tam kullanabilmesi, yargının yapılan açıklamaları dikkate alması, bu doğrultuda karar vermesi ve sürpriz bir noktaya sebebiyet verilmemesi bakımından önem arz etmektedir¹¹⁰.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 320. maddesinin 1. fıkrasında "*Mahkeme, mümkün olan hâllerde tarafları duruşmaya davet etmeden dosya üzerinden karar verir.*" hükmü yer almaktadır. Fakat bu durum; 'sadece ön inceleme aşamasında ve mümkün olduğu hâllerde' kriterleri çerçevesinde sınırlandırılmıştır¹¹¹. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27. maddesinde ise "*(1) Davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi hakları ile bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler. (2) Bu hak; a) Yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunmasını, b) Açıklama ve ispat hakkını, c) Mahkemenin, açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesini ve kararların somut ve açık olarak gerekçelendirilmesini, içerir.*" hükmü yer almaktadır. Fakat bu hüküm çevrimiçi duruşmalar yönünden değerlendirilirse, bahsedilen durumların ne kadar güvenilir olduğu ve tam olarak sağlanıp sağlanamayacağı tartışmalıdır.

Hukuki dinlenilme hakkı çerçevesinde bireyler, hakkındaki yargılamalarla ilgili bilgi sahibi olabilmekte, açıklama yaparak yargılamaya etki edebilmekte ve onların açıklamaları mahkeme tarafından dikkate alınabilmektedir¹¹². Böylece bireylerin öngörülmeleyen bir hükümle karşılaşmaları söz konusu olmayacaktır¹¹³. Bu kapsamda mahkemenin, yargılamayla ilgili

¹⁰⁶ Pekcanitez, s. 754; Özkes, s. 139; Öge, Hande. "Hukuki Dinlenilme Hakkı", *Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2008, s. 7, https://www.academia.edu/37008324/HMK_%C3%87er%C3%A7evesinde_Hukuki_Dinlenilme_Hakk%C4%B1, (Erişim Tarihi: 27.12.22). Hukuki dinlenilme hakkı iddia ve savunma hakkı olarak da ifade edilmekte, iddia ve savunma hakkı içinde ele alınmaktadır. (Postacioğlu, İlhan E.. *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, 6. Baskı, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1975, s. 505; Belgesay, Mustafa Reşit. *Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1939, s. 225, 226; Alangoya, s. 97; Pekcanitez, "Adil Yargılanma Hakkı", s. 38).

¹⁰⁷ Pekcanitez, s. 754.

¹⁰⁸ Özkes, s. 139.

¹⁰⁹ Ocak, s. 10; Öge, s. 21, 22.

¹¹⁰ Özkes, Muhammet. "Medeni Usul Hakkında Hukuki Dinlenilme Hakkı ve Hakkın Bazı Güncel Sorunları", *Adil Yargılanma Hakkı*, Nergiz Yayınları, İzmir, 2005, s. 185, <http://ozekesseven.com/wp-content/uploads/2020/01/T2-Medeni-Usul-Hukukunda-Hukuki-Dinlenilme-Hakk%C4%B1-ve-Hakk%C4%B1n-Baz%C4%B1-G%C3%BCncel-Sorunlar%C4%B1.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.12.22); Öztürk, s. 11; Ocak, s. 11; Öge, s. 19, 22.

¹¹¹ Ocak, s. 15.

¹¹² Aktepe Artık, s. 364, 365; Özkes, s. 141; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, s. 155; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku-2022*, s. 148.

¹¹³ Aktepe Artık, s. 364, 365; Özkes, s. 141; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku*, s. 155; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, *Medeni Usul Hukuku-2022*, s. 148.

tarafların bilgisi dışında işlem yapmaması gerekmektedir¹¹⁴. Örneğin; mahkeme, tarafları usulüne uygun olarak çağırıp dinlemediği sürece, onların bilgisi olmaksızın bilirkişiye başvuramamaktadır¹¹⁵.

Hukuki dinlenilme hakkı çerçevesinde ele alınması gereken diğer bir nokta, mahkemece davacı ve davalı taraflara kendilerini ifade edebilmeleri için, yeterli süre tanınması ve tarafların beyanlarının mümkün olduğu surette eksiksiz ve doğru bir şekilde tutanağa geçirilmesidir. Duruşmaların çevrimiçi olarak yapılacağı hususu dikkate alındığında;

- duruşmaların kayda alınacağının göz önünde bulundurulması, daha sonra eksiksiz ve doğru şekilde çevrimiçi ortamdan yazıya geçirilerek tutanak tutulması¹¹⁶
- yahut çevrimiçi duruşmalar kayda alındığında yazıya geçirilmeksizin direkt olarak çevrimiçi duruşmanın duruşma tutanağı olarak kabul edilmesi önerilebilir¹¹⁷.

Taraflar, çevrimiçi duruşma ortamında kendini yüz yüze yapılan duruşmalarda hissedilen ciddiyet ortamında bulamayacağından, bu kapsamda beyanların ne kadar eksiksiz ve doğru verilebileceği tartışmalıdır. Unutulmamalıdır ki yüz yüze yapılan yargılamalarda taraflar gerek ortamın ciddiyetini gerekse üzerlerinde olan baskıyı¹¹⁸ daha çok hissedecek ve bu yönde beyanlarını verebileceklerdir. Yönetmelik'in 11. maddesinin 5. fıkrasını incelediğimizde çevrimiçi duruşmaya katılım sağlanacak yerin her türlü etki ve yönlendirmeden uzak, ilgilinin yüz ifadelerini, vücut hareketlerini, tavır ve davranışlarını gözlemlemeye, duygularını anlamaya ve söylediklerini net bir şekilde dinlemeye imkân sağlayacak şekilde olması gerektiğini hükme bağlamıştır. Kanaatimizce maddede 'duruşmaya katılım sağlanacak yerin' ifadesinin aslında ilgilinin yüz ifadesi, vücut hareketi, tavır ve davranışlarının gözlemlemesi veya duygularının anlaşılmasında etkin bir rolü olmayacaktır. Fakat her türlü etki ve yönlendirmeden uzak olunması, tarafların duygularının anlaşılması, söylenenlerin net olarak dinlenebilmesi yönünden etkin bir rolü olabileceğini söyleyebiliriz.

¹¹⁴ Ocak, s. 15; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku, s. 153; Arslan / Yılmaz / Taşpınar Ayvaz / Hanağası, Medeni Usul Hukuku-2022, s. 144, 149.

¹¹⁵ Ocak, s. 15.

¹¹⁶ Yukarıda ifade edilenler öneri niteliği taşımaktadır. 2021 yılında yürürlüğe giren yönetmelik kapsamında çevrimiçi duruşmaların kayda alınma hususu hükme bağlanmıştır. Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m. 13: "*((3) e-Duruşma Sistemi yoluyla beyanda bulunan tarafın, vekilin ve diğer ilgililerin sözlü açıklamaları, Kanunun 154 üncü maddesinde belirtilen usul ve esaslara göre zabıt kâtabi aracılığıyla tutanağa yazdırılır.*"

¹¹⁷ Yukarıda ifade edilenler öneri niteliği taşımaktadır. 2021 yılında yürürlüğe giren yönetmelik kapsamında çevrimiçi duruşmaların kayda alınma hususu hükme bağlanmıştır. Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, m. 15: "*(1) Mahkeme, yargılamanın zorunlu kıldığı hâllerde, gerekçesini belirterek e-Duruşmanın kayıt altına alınmasına karar verebilir. (2) e-Duruşma Sistemi ile elde edilen kayıtlar, mahkemece e-Duruşmanın yönetildiği bilgisayarda veya veri depolayabilen aygıtta aktarılarak dosyasında saklanmak üzere Merkezi Kayıt Sisteminde iki hafta süre ile muhafaza edilir. Süre sonunda Merkezi Kayıt Sistemindeki bu veriler geri döndürülemez şekilde silinir. (3) Bu şekilde alınan kayıtlar mahkemenin ve ilgili kişilerin açık izni olmadıkça hiçbir yerde yayımlanamaz.*"

¹¹⁸ Yukarıda bahsedilen 'baskı' kavramı, Mahkeme tarafından uygulanacak olan fiziksel ve şiddet anlamındaki baskı değildir. Bu kavram, tamamen soyut anlamdadır.

III. ÇEVİRİMİÇİ DURUŞMALARLA İLGİLİ BAZI ÜLKELERDEKİ UYGULAMALARIN VE DÜZENLEMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. İngiltere

İngiltere’de çevrimiçi duruşmalar, seçilen davalar bakımından 2018 yılının Kasım ayından itibaren halkın da erişim sağlayabilmesi için başlamıştır¹¹⁹. Temyiz Mahkemesi’ndeki seçilen bazı davalar Yargının Youtube Kanalı’nda (Judiciary’s YouTube Channel) çevrimiçi olarak yayımlanmaya başlandı¹²⁰. Buna göre bazı davalar yüz yüze görülürken aynı zamanda da canlı olarak yayımlanmaktadır.

Pandemi sürecinde birçok iş alanı sanal olarak ilerlemeye başlayıp, bu konuda ciddi artışlar olmaya başlamıştır. Birçok iş alanının çevrimiçi olarak devam etmesi sadece İngiltere’ye özgü bir durum değildir. Bu sürece girilmesiyle birlikte, doktorların hastalarıyla olan ilişkilerinden, öğrencilerin derslerine ve seminerlere kadar yüz yüze yapılması gereken her şey çevrimiçi olarak yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsama duruşmalar da dahil edilmiştir. İngiltere’de, pandemi öncesinde evden çalışma oranı %12 iken, pandemiyle birlikte bu oran %44’e yükselmiştir¹²¹.

İngiltere’nin üç ayrı yasal yargı çevresi bulunmaktadır. Bunlar: İngiltere ve Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda’dır. Her bir bölgenin kendine ait yargı sistemi vardır. Fakat İngiltere ve Galler sistemi, en büyük yargı sistemi olmakla birlikte İngiltere nüfusunun %90’nına hizmet etmektedir. Bahse konu üç bölgede, yüz yüze duruşmaların yerini, çevrimiçi duruşmalar almaya başlamıştır. Bunlar telefon veya video konferans aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır. Böylelikle hâkimler ve avukatlar, evlerinden skype ve zoom gibi platformlar aracılığıyla çevrimiçi duruşmalara bağlanmaya başladılar. Bazı durumlarda; bütün taraflar uzaktan çevrimiçi olarak katılırken, bazı durumlarda bazı taraflar ve/veya tanıklar ve/veya avukatlarla birlikte sadece hâkimler sosyal mesafe kurallarına uyarak mahkemede bulundular¹²². Yüksek Mahkeme, 24 Mart 2020 tarihinden itibaren duruşmaları çevrimiçi olarak yapmaya başlamış olup, halen de devam etmektedir. Hâkimler ve avukatlar çevrimiçi duruşmalara Yüksek Mahkeme web sitesi aracılığıyla evden katılım sağlamaktadırlar. Bu durumun Brezilya, Çin, Hindistan ve Singapur Yüksek Mahkemesi için de geçerli olduğu ifade edilebilir¹²³. Böylelikle yüz yüze yapılan duruşmaların, farklı bölgelerde çevrimiçi olarak gerçekleştirildiği sonucuna varabiliriz.

İngiltere ve Galler’deki yargılama sisteminin çevrimiçi duruşmalara kolaylıkla adapte olabilmesinin nedeni 2016 yılında teknolojik bir altyapıya sahip olunmasıdır. Teknolojik

¹¹⁹<https://www.judiciary.uk/you-and-the-judiciary/going-to-court/court-of-appeal-home/the-court-of-appeal-civil-division-live-streaming-of-court-hearings/> (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹²⁰ 71. Mahkeme’deki (the Master’s of the Roll’s court) her duruşmanın çevrimiçi olarak yapılması beklenir bir hal aldı. Ayrıntı için bkz. <https://www.judiciary.uk/you-and-the-judiciary/going-to-court/court-of-appeal-home/the-court-of-appeal-civil-division-live-streaming-of-court-hearings/> (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹²¹https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹²²https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹²³https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

altyapının esas amacı, ‘daha uygun maliyetli’ bir durumun sağlanmasıdır. Bu altyapı, pandemi sürecindeki hem cezai hem hukuki hem de aile davalarındaki tüm işlerin çevrimiçi olarak yapılmasını sağlamıştır. 2016 yılının Eylül ayında Adalet Bakanlığı İngiltere ve Galler’de çevrimiçi duruşmaların normal yargı sisteminin bir parçası hâline geleceğini açıklamıştır. Fakat yapılan bu açıklamada sadece uygun bulunan hâllerde duruşmaların çevrimiçi olarak yapılacağı belirtilmiştir¹²⁴.

Surrey Üniversitesi’nin 2019’da başlayan pandemi sürecinden önce yapmış olduğu araştırmaya göre çevrimiçi duruşmalar İngiltere’deki tüm davalar için sürdürülebilir bulunmamıştır¹²⁵. İngiltere’de 2018 yılının haziran ayından beri ceza davalarında sanığın tutuklu olduğu bazı duruşmalar çevrimiçi olarak yapılmaktaydı. Video platformu aracılığıyla duruşmaya tutuklu sanığın, müdafinin, savcının ve varsa tercümanların katılması sağlanarak duruşma yapılmıştır. Surrey Üniversitesi’nin yapmış olduğu araştırma sonucu, karantina dönemine girmeden önce yayımlanmış olup, bazı bulgular elde edilmiştir. Bunlar:

- Savunma avukatıyla sanığın arasında yan yana olmadıkları ve göz kontağı kuramadıkları için iletişim eksikliğinin doğması ve müdafinin bu nedenden dolayı sanığın ne zaman söz almak istediğini anlayamaması,
- video konferans yoluyla yapılan duruşmada sanık müdafinin daha az etkili olabilmesi,
- bu yolla yapılan duruşmaların daha ‘gayri resmi’ izlenimi vermesi
- ve yine ceza davalarında ‘aleniyet ilkesinin’ sağlanamamış olmasıdır¹²⁶.

Yukarıda bahsedilen bu bulgulara, pratikte çözüm bulmak mümkündür. Ancak raporda da belirtildiği üzere özellikle ceza yargılamalarında sanık haklarının muhafaza edilmesi her zaman ön planda tutulmalıdır¹²⁷. Diğer yandan hukuk ve aile davalarına ilişkin yapılan duruşmaların ceza davalarına oranla çok daha başarılı olabileceği tespit edilmiştir¹²⁸. Hukuk ve aile davalarında esas amaç; yargılamaların en kısa sürede ve adil bir şekilde sonuçlandırılması olduğu için duruşmaların bu şekilde yürütülmesi adalet sistemi tarafından sunulan bir hizmet (service to customers) olarak algılanmaktadır. Nitekim Adalet Bakanlığı buradaki temel amacın, tüketici/ kullanıcı odaklı bir sistemi (consumer – focuset models) hayata geçirmek olduğunu belirtmiştir¹²⁹.

¹²⁴https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹²⁵https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹²⁶https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹²⁷https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹²⁸ İngiltere Adalet Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada; aile davalarında örneğin bir boşanma davasında taraflar öncelikli olarak çevrimiçi arabulucu ile görüşüleceğini, çözüme kavuşamaması halinde çevrimiçi duruşmaya geçileceğini belirtmiştir. Ayrıntı için bkz. https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹²⁹https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

İngiltere’de pandemi dönemi içerisinde hukuk davaları çevrimiçi olarak görüşülmeye devam etmiştir. Bir davanın ancak çevrimiçi olarak yürütülmesinin mümkün olmadığı hâllerde duruşmalar ertelenmekteydi. 20 Mart 2020 tarihinde yayımlanan Duruşmaların Çevrimiçi Yürütülmesine Dair Protokol (Protocol Regarding Remote Hearings)¹³⁰ konu hakkında detaylı bir düzenleme içermektedir. Duruşmaların çevrimiçi olarak yürütülebilmesi amacıyla mahkemelerin alt yapısı da hızlandırılmış ve genişletilmiştir¹³¹. Bahse konu protokol 26 Mart 2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol maddelerini inceleyecek olursak:

- 1. madde; küresel pandemi, çevrimiçi duruşmaların mümkün olduğu her yerde kullanılması gerekliliğini doğurmuştur. Bu protokol, yerel mahkeme, yüksek mahkeme ve istinaf mahkemesinin hukuk bölümü, iş ve eşya davaları için esnek bir şekilde uygulanabilir.
- 2. madde; protokol, çevrimiçi duruşmaların, nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin usul ve esasları belirlemektedir. Mahkemeler açık olmasına rağmen, bulaş riskini azaltmak için çevrimiçi duruşmalara geçilmiştir.
- 3. madde; protokol uyarınca, hâkimler usul hukuku kurallarını uygulamaya devam etmektedirler.
- 4. madde; bu sürece geçilmesinin başında birtakım teknolojik problemlerle karşılaşılması olasıdır. Dolayısıyla tüm taraflar, teknolojiyle uyum içinde davranarak olayın diğer tarafları bakımından yaşanabilecek teknik problemleri anlayışla karşılamalıdır.
- 5. madde; hukuk usulü kurallarının 39. maddesinin 9. fıkrası (CPR Part 39.9.) gereğince yerel ve yüksek mahkemelerde yapılan bütün duruşmalar manuel (type recorded) veya dijital kayıt altına alınmaktadır.
- 6. madde; hukuk usulü kurallarının 39. maddesinde (CPR Part 39.2.(3)(g)) gerekli görülen hâllerde (adaletin sağlanması için – administration of justice), duruşmalar gizli olarak yapılabilmektedir. Bu karar ancak mahkeme tarafından verilebilmekte olup, 39. maddeye (CPR Part 39.2(5)) göre mahkemelerin resmî sitesinde yayımlanmaktadır. Bu madde gizli olarak yapılacak duruşmaların nasıl yürütüldüğüne ilişkin daha detaylı esasları ortaya koymaktadır.
- 7. madde; her çevrimiçi duruşmanın başında ortaya konması gereken esaslar şunlardır:
 - 1) Duruşmanın kapalı mı yoksa açık ortamda mı yapıldığı. Eğer duruşma kapalı ortamda yapılırsa neden kapalı ortamda yapıldığı.
 - 2) Duruşmaların, hangi usulle kayıt altına alındığı.

¹³⁰<https://www.judiciary.uk/publications/civil-court-guidance-on-how-to-conduct-remote-hearings/> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

Başka ülkeler de Çevrimiçi Duruşmaların Yürütülmesi Dair Protokol’e benzer düzenlemeler yayımlamıştır. Fakat bahse konu protokol daha önce yayımlanma ve yürürlüğe giriş tarihine sahip olması nedeniyle bir ilk niteliği taşımaktadır.

¹³¹ https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/03/Remote-hearings.Protocol.Civil_GenerallyApplicableVersion.f-amend-26_03_20-1-1.pdf (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹³¹ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

-
- 8. madde; ilk olarak, çevrimiçi duruşmaların mümkün olduğunca açık oturum şeklinde yapılması sağlanmalıdır. Bu birden fazla yolla sağlanabilmektedir. Bunlar:
 - 1) Hâkim, zabıt kâtabi veya bir başka yetkili duruşmayı manuel olarak kayıt altına alabilmektedir.
 - 2) Zoom, Google meet, skype gibi aplikasyonlardan biriyle kayıt alınabilmektedir.
 - 3) Ayrıca internet üzerinden canlı yayın şeklinde de yapılabilir. Bu hüküm 2003 tarihli Mahkemeler Yasası'na 85. maddenin A bendine yeni bir madde olarak eklenmiştir.
 - 9. madde; yukarıda bahsedildiği şekilde ikinci yolla yapılacak çevrimiçi duruşmalarda BT meetMe, Skype for Business veya Zoom gibi uygulamalar kullanılabilir. Kayıtların telefon aracılığıyla da yapılması mümkündür. Ancak mahkemenin izni olmaksızın tarafların duruşmayı kayıt altına alması mümkün değildir.
 - 10. madde; güncel koşullar altında mahkeme, taraflar ve temsilcileri bu duruşmaların yürütülebilmesi için daha proaktif (proactive), etkin olmalıdır.
 - 11. madde; duruşmaların, sağlıklı bir şekilde yürütülüp yürütülemeyeceğinin tespit edilebilmesi için bu süreç iyi bir deneyim olacaktır.
 - 12. madde; ara emirleri, tanıksız ve kısa nitelikte sayılabilecek tüm davalar için uzaktan duruşmalar uygun görülmektedir. Ne var ki tanıkların da bu yolla dinlenebilmesi mümkündür.
 - 13. madde; çevrimiçi duruşma yapılabilmesi için kullanılacak yöntemlerin BT meetMe, Zoom ve hatta telefon görüşmesi olabileceği hatırlatılmaktadır. Ancak duruşmaların yapılabilmesi için esneklik sağlanabilmesi son derece önemli olduğundan taraflara uyabilecek herhangi bir metodun da kullanılması mümkündür.
 - 14. madde; hâkimler ve zabıt katipleri, duruşma başlamadan önce teknik imkanların hazır ve yeterli olduğunu kontrol etmelidir.
 - 15. madde; taraflar, duruşmanın başında duruşma usulüyle ilgili bilgilendirilmelidir.
 - 16. madde; taraflara, duruşmaların devam edebilmesi için üç seçenek sunulmaktadır.
 - 1) Yukarıda sayılan yöntemlerden birinin kullanılarak duruşmanın yürütülmesi.
 - 2) Duruşmanın mahkeme salonunda Covid-19 bulaşmasını engellemek için her türlü önlem alınarak duruşmanın yürütülmesi.
 - 3) Davanın, çevrimiçi olarak yürütülmesinin mümkün olmadığı hâllerde daha sonraya ertelenmesi.
 - 17. madde; taraflar, mahkemenin üç seçeneğine de karşı çıkarsa bunu e-mail yoluyla hem mahkemeye hem de karşı tarafa bildirmelidir ve hangi usulün en uygun olduğu yönünde karar verebilmesi için müzakereler başlar. Bildirimin ardından hâkim, hangi usulün en uygun olduğunu belirler. Hâkimin bu kararı bağlayıcıdır.

- 18. madde; mahkeme, aynı zamanda kısa bir dava yönetim toplantısı yaparak hangi usulün kullanılmasının en avantajlı olacağını belirleyebilir.
- 19. madde; duruşmanın hangi yöntem kullanarak yapıldığı dava dosyasında belirtilir.
- 20. madde; çevrimiçi duruşma için açılan oturum linkini zabıt kâtibi hâkime atmaktadır.
- 21. madde; hâkim, zabıt kâtibi veya başka bir mahkeme görevlisi duruşmayı kayıt altına almaktadır. Taraflar ve yasal temsilciler duruşmayı kayıt altına alamaz.
- 22. madde; teknik olarak mümkün olan hâllerde, duruşma, hâkimler veya zabıt kâtipleri tarafından kamuya açık olarak yapılabilmektedir.
- 23. madde; hâkimler, zabıt kâtipleri veya mahkeme görevlileri çevrimiçi duruşma sonunda verilen kararları tamamlamalıdır.
- 24. madde; taraflar, mahkemeye sunacakları belgeleri elektronik olarak hazır bulundurmalıdır. Tüm elektronik dokümanların bir içindekiler listesi olmalı ve numaralandırılmalıdır. Dokümanlar, duruşmadan önce zabıt katibine veya bir mahkeme yetkilisine, bunlardan biri yoksa hâkime teslim edilmelidir.
- 25. madde; elektronik dosyalar yalnızca çevrimiçi duruşmalar için gerekli olan içerikleri barındırmalıdır.
- 26. madde; elektronik dokümanlar, pdf veya başka bir formatta hazırlanabilir. Mahkemeye bir link aracılığıyla e-mail olarak google drive aracılığıyla gönderilebilir.

Görüldüğü üzere İngiltere’de yayımlanan Duruşmaların Çevrimiçi Yürütülmesine Dair Protokol çevrimiçi duruşmalara ilişkin tüm usul ve esasları hükme bağlamıştır. Elbette ki uzun zaman sürdürülen yüz yüze duruşmalardan sonra çevrimiçi duruşmalar aksaklıklara neden olacaktır. Fakat bahse konu protokol bu durumu dahi hükme bağlamış, tarafların ortaya çıkacak aksaklıklar hâlinde birbirlerine anlayışlı davranmaları gerektiği belirtilmiştir. Protokol hem KKTC için hem de birçok ülke için örnek teşkil edecek niteliktedir. Çevrimiçi olarak yapılacak duruşmaları kimin kayıt altına alabileceği ve nasıl kayıt altına alınabileceği çeşitli ihtimaller göz önünde tutularak hükme bağlanmıştır. Bunun yanı sıra hangi tür davaların çevrimiçi olarak görüşülüp görüşülemeyeceği hatta duruşmaların açık mı yoksa kapalı mı yapılıp yapılmayacağı, tarafların bilgilendirilmesi ve belgelerin hangi usullerde hazırlanacağı düzenlenmiştir. Dolayısıyla tüm ülkelere örnek teşkil eder bir niteliğe sahip olması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. Hemen hemen önem arz eden tüm noktalar protokolda hükme bağlanmıştır. Fakat uygulamaya geçilmesiyle birlikte yaşanacak olan aksaklıklar beraberinde hükme bağlanması gereken durumları ortaya çıkarabilecektir.

Protokol’ü Türkiye’de yürürlüğe giren Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelikle karşılaştıracak olursak; Yönetmelik kapsamında belge ve delillerin çevrimiçi duruşma sırasında devlet tarafından geliştirilen UYAP sistemi üzerinden iletilebilmesi, çevrimiçi duruşmaya katılacak olan kişilerin avukatlık bürosunda, baroda veya adliyede çevrimiçi duruşma amacı için belirlenen bölümde duruşmaya katılabilmeleri, çevrimiçi duruşmaların katip tarafından manuel olarak değil merkezi

kayıt sistemi kapsamında kaydedilerek belirli süre saklanması durumları söz konusudur. Sonuç itibarıyla İngiltere, teknolojik gelişmeleri daha çok kullanarak uygulamalar aracılığıyla çevrimiçi duruşmalara ilişkin bir yönetmelik hazırlamıştır. Türkiye ise kendi geliştirmiş olduğu UYAP veya avukat portalı gibi sistemlerle çevrimiçi duruşmaların temelini oluşturmuştur.

B. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde (KKTC) duruşmalar, çevrimiçi olarak yapılmamaktadır. Covid-19 salgını sürecinde¹³² de duruşmalar çevrimiçi olarak yapılmamış olup, randevu usulü¹³³ ile gerçekleştirilmiştir. Fakat son birkaç yıldır bazı davaların dosyalandırılması¹³⁴ elektronik ortamda yapılabilmektedir.¹³⁵ Ayrıca tebliğ işlemleri, icra işlemleri, gün tayinleri, dava belgelerinin dosyalandırma tarihleri vb. gibi işlemler, www.mahkemeler.net kapsamında oluşturulan avukat portalından EDS (elektronik dosyalama sistemi) yoluyla kullanıcı adı ve şifre girilmek suretiyle takip edilebilmektedir¹³⁶. Fakat pandemi döneminde KKTC'de artan vaka sayılarıyla birlikte dosyalama işlemleri hem EDS yoluyla hem de randevu usulüyle mukayyitliklere gidilerek taraf avukatlarının tercihine sunulmaya başlanmıştır.¹³⁷ Vakaların artış göstermesiyle birlikte ilk etapta E2 n1 ve E2 n6¹³⁸ tahtındaki¹³⁹ davaların elektronik olarak dosyalanabileceği de eklenmiştir. Sonrasında ise EDS yolu ve randevu usulüyle yapılacak olan dosyalamalar; ara emirli davalar hariç tüm davalar ve ısbat-ı vücut dosyalamaları olarak belirlenmiştir¹⁴⁰. Randevu usulüyle yapılacak olan dosyalama işlemleri ise ara emirli davalar olarak tasnif edilmiştir. İstida (dilekçe) dosyalamalarına ise EDS usulünde yer verilmemiş, mukayyitliğe ait mail adresine mail

¹³² Burada kastedilen Covid-19 salgını süreci, KKTC'deki kapanma süreci diğer bir ifadeyle KKTC'de vakaların görülmeye başlanmasıyla birlikte hükümet tarafından alınan 65 günlük kapanma (karantina) sürecidir.

¹³³ Randevu usulü ile kastedilen; mahkemelerin davaların görüşülmesi için taraflara gün ve saat bildirmesidir.

¹³⁴ İlk etapta düşük meblağlı davaların dosyalandırılmasına olanak tanınmaktadır.

¹³⁵ Hukuk Muhakemeleri Usulü Tüzüğü, Emir 66, 1, 2, 3, R.G. Ek III A.E.120, 04.03.2021.

¹³⁶ Kıbrıs Türk Barolar Birliği'nin halihazırda yürütmüş olduğu yasa tasarısı çalışmasının ivedilikle sonuçlandırılması ve bir temel oluşturulması gerektiği açıktır.

Mart ayında başlayan pandemi sürecindeki yaklaşık bir buçuk, iki ay süren kapanmada örneğin okulların eğitim süreci çevrimiçi olarak devam etmiştir. Mahkemelerdeki işlerin de tıpkı okullar gibi çevrimiçi olarak sürdürülebilmesi gerekirken duruşmalar ve dosyalama işlemleri yapılamamıştır. (Her ne kadar yukarıda dosyalama işlemlerinin avukat portalı üzerinden yürütüldüğünden bahsetsek de bu sadece Emir 65 tahtındaki davalar için geçerli olduğundan, yüksek meblağdaki davalar için söz konusu değildir.) Sadece acil olan davalar randevu usulüyle yüz yüze görüşülmeye devam etmiştir. Kaldı ki bu gerek mahkeme görevlilerinin gerek polislerin gerekse tutukluların sağlığını riske atan bir durumdur. Çevrimiçi duruşmalar için çok ciddi bir teknolojik alt yapıya ihtiyaç duyulmayabilir. Fakat duruşmaların gün ve saatlerinin hem taraflara hem de taraf vekillerine bildirilebilmesi akabinde tarafların ve/veya davayla ilgili olmayan kişilerin duruşmalara katılım sağlayabilmeleri, çevrimiçi yapılacak olan duruşmaların kayıt altına alınması, bu kaydın muhafazası ardından kaydın yazıya dökülmesi gibi birçok durumun göz önünde tutulup tüm bunların sağlanabilmesi için hem avukatların hem hâkimlerin hem de mahkeme çalışanlarının bu konuda eğitilmesi ve bilgilendirilmesi gerekmektedir. Örneğin görülecek olan bir duruşmada, duruşma kaydını kimin başlatacağı belirlenmelidir. Bir başka örnek tarafların ve/veya davayla ilgili olmayan kişilerin duruşmaya nasıl katılım sağlayabileceğiyle ilgili bir alt yapı oluşturulmalıdır.

¹³⁷ EDS ve randevu usulü sadece Aile Mukayyitliği ve Hukuk Mukayyitliği nezdindeki dosyalamalar için geçerli olup, ceza mukayyitliğindeki dosyalamalarla ilgili olarak herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹³⁸ <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/elektroksarf.aspx?which-letter=H> (Erişim Tarihi: 16.09.2020); Hukuk Muhakemeleri Usulü Tüzüğü. E2 n1 ve E2 n6 Hukuk Muhakemeleri Usulü Tüzüğü'nde yer alan celpnamelerdir.

¹³⁹ Hukuk Muhakemeleri Usulü Tüzüğü'nde 'taht' kavramı kullanılmaktadır.

¹⁴⁰ Vaka artışları nedeniyle Aile Mukayyitliği ve Hukuk Mukayyitliği nezdindeki dosyalamaların ilk olarak mail yoluyla yapılmaya başlanacağı duyurulmuştur. Fakat yaşanan yoğunluk ve aksaklıklar nedeniyle hem elektronik olarak hem de randevu usulü olarak iki yolla dosyalama yapılabileceği açıklanmıştır. Ayrıntı için bkz. Lefkoşa Mahalli Barosu resmi facebook sayfası, (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

gönderilerek en fazla beş adetle sınırlandırılmıştır¹⁴¹. Bu durumun geçici bir süreliğine olmak suretiyle yapıldığı, bir sonraki duyuruya kadar geçerliliğini koruduğu ifade edilmiştir. Buradan hareketle dosyaların çevrimiçi olarak yapılmaya başlaması artış gösterdiği söylenebileceği gibi çevrimiçi olarak işlem yapabilmeye alt yapısının yeterli düzeyde olmaması beraberinde sorunlar getirmiş, bu nedenle yaşanan sorunlara göre çeşitli çözümler üretilmeye başlanmıştır¹⁴². İlk etapta aksaklıklar yaşanacağı göz ardı edilememelidir. Aksaklıkların yaşanmaması için ‘mahkemeler.net’ resmî web sayfasının geliştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte tüm davalar bakımından çevrimiçi duruşma sistemine geçilebilmesi herhangi bir alt yapıya sahip olunmaması nedeniyle mümkün görünmemektedir. Fakat bunun için ilk etapta pilot bir uygulamayla çevrimiçi duruşmalara başlanabilir. Örneğin düşük miktardaki davalar bu pilot uygulamaya konu olabilir. Böylelikle Lefkoşa’nın başkent olması nedeniyle Lefkoşa Kaza Mahkemesi’nde görülecek olan düşük miktardaki davalar pilot uygulama konusu olabilir. Pilot uygulamayla birlikte hâkimlerin nasıl bir çerçevede duruşmayı yürüteceği, duruşmayı kimin ve nasıl kayıt altına alması gerektiği, hangi uygulama veya uygulamaların kullanılacağı belirlenebilecektir. Bunların yanı sıra ortaya çıkabilecek sorunlar tespit edilip bu sorunlara çözüm üretilebilecektir. KKTC’nin Türkiye gibi büyük bir ülke olmaması nedeniyle çevrimiçi duruşmalara geçilmesi avukatların ulaşmaları bakımından ekstra bir avantaj sağlamayacak olsa da olumlu yönleri olacağı açıktır. Şöyle ki Türkiye’de görülmekte olan bir davayla ilgili olarak İzmir’deki bir avukat Diyarbakır’daki duruşmaya gitmek zorunda kalabilir. Bu hem avukatın yol masrafı yapmasına ve hem de bunu müvekkiline yansıtmasına neden olacaktır. Fakat KKTC’deki mesafeler Türkiye’deki kadar uzak değildir. Bu nedenle ortaya çıkacak yol masrafı Türkiye’deki kadar çok olmayacaktır. Fakat yine de avukatlar kendilerine uzak başka bir Kaza Mahkemesi’nde görülecek olan davalarını aynı güne denk getirerek yol masrafı yapmalarının önüne geçmektedirler.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki Kıbrıs Türk Barolar Birliği’nin halihazırda çevrimiçi duruşmalara ilişkin bir yasa çalışması yürüttüğü bilinmektedir¹⁴³. Fakat yasa tasarısına ulaşamamıştır. Yukarıda belirtilen Çevrimiçi Duruşmaların Yürütülmesine Dair Protokol Kıbrıs Türk Barolar Birliği’ne örnek olabilecek niteliklere sahiptir. Bu nedenle çalışma taslağı ele alınırken protokolün dikkate alınması gerektiği açıktır. Bilindiği üzere İngiltere ve KKTC hukuk sistemleri anglo-sakson hukuk sistemi olması nedeniyle benzerlik gösterdiğinden, bu protokol yol gösterici bir niteliğe sahip olabilecektir.

C. Amerika Birleşik Devletleri

ABD’de Yüksek Mahkeme, pandemi nedeniyle 2020 yılının Mart, Nisan ve Mayıs aylarındaki tüm duruşmaları ileri bir tarihe ertelemiştir. Yine Yüksek Mahkeme, bu duruşmaların tümünün çevrimiçi olarak yapılmasını tavsiye etmiştir. New York ve Los Angeles gibi Bölge Mahkemeleri de bu duruşmaların video konferans yoluyla yapılması yönünde tavsiye kararlar

¹⁴¹ Lefkoşa Mahalli Barosu resmi facebook sayfası, (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

¹⁴² Lefkoşa Mahalli Barosu resmi facebook sayfası, (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

¹⁴³ Kıbrıs Türk Barolar Birliği yasa tasarısını tamamladıktan sonra Yüksek Mahkeme’ye sunacak olup, Yüksek Mahkeme’nin de uygun bulması halinde yasa tasarısı onaylanmak üzere Meclis’e sunulacaktır.

üretmiştir¹⁴⁴. ABD'nin Teksas Eyaleti'nin Collin İlçesindeki Bölge Mahkemesi, covid-19 salgını sürecinde duruşmaları çevrimiçi olarak görmeye başlamıştır. Mahkemedeki ilk jüri duruşması gerçekleştirmiştir. Çevrimiçi olarak yapılan duruşmanın kaydı YouTube üzerinden yayınlandı. Bahse konu dava, sigorta davası olup, ABD tarihinde Covid-19 salgını nedeniyle çevrimiçi olarak yapılan ilk jüri davası olarak kayıtlara geçmiştir. Bahse konu dava ilk olması nedeniyle bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Duruşmaya katılacak olan jüri üyelerinden ikisi zoom uygulamasını açmada sorun yaşamıştır. Bu nedenle duruşmadaki Hâkim Emily Miskel, avukatların işini kolaylaştırmak adına jüri üyelerini iki gruba ayırmıştır. Böylelikle 13 jüri üyesi ilk turda, diğer 13 jüri üyesi de ikinci turda duruşmaya katılım sağlamışlardır. Fakat bu durumun olumsuz yönleri olduğu açıktır. Jüri üyelerinin iki gruba ayrılmasıyla birlikte duruşmada gerçekleştirilenlerin ikinci kez diğer gruptaki jüri üyeleri için de gerçekleştirilmesi gerekecektir. Bu noktada tüm jüri üyelerinin aynı anda katılmasının sağlanması gerekmektedir¹⁴⁵. Bu hususa ilişkin olarak, jüri üyelerinin duruşmalardan önce belirlenecek gün ve saatte kısa eğitimler alması gerekebilir.

Amerika Eyalet Mahkemeleri Ulusal Merkezi, Washington ile birlikte 39 eyalette sanal mahkemelerin kurulacağı yönünde açıklama yapmıştır¹⁴⁶. Böylelikle kişilerin birbiriyle teması olmaksızın tüm işlerini sanal mahkemeler aracılığıyla gerçekleştirebileceklerdir. Aslında ABD örneğiyle birlikte çevrimiçi duruşmaların ülkelere göre farklılık arz edebileceği konusu gündeme gelebilir. Şöyle ki Türkiye'de veya KKTC'de jüri sistemli bir yargılama bulunmamaktadır. Bu nedenle Türkiye'de veya KKTC'de Teksas'da yaşandığı gibi bir sorunla karşılaşılmayacağı açıktır.

D. Almanya

Almanya'da, 2013 yılından bu yana video konferans yoluyla duruşma yapılmasına izin verilse de bu yolun kullanılması oldukça nadir görülmüştür. Fakat 16 Alman eyaletindeki mahkemelerin aynı teknolojiyi kullanamamaları bir sorun olarak görülmüştür. Bunun yanında bir başka sorun ise, avukatların video konferans yoluyla yapılan duruşmalara katılmaya zorlanamamasıdır¹⁴⁷. Almanya'da Covid-19 pandemi süreciyle birlikte, normalden daha az sayıda personelle mahkemeler faaliyetlerine devam etmişlerdir. Fakat yüz yüze duruşmalar altı ay süreyle ertelenmişti.¹⁴⁸ Duruşmalar, sadece acil konularda yapılmaktaydı. Alman medeni usul kanunu, duruşmalarda video konferansın kullanılmasına ilişkin hükümler getirse de, bu yöntem nadiren kullanılmıştı. Zira; mahkemelerin video konferans yoluyla duruşma yapabilmesi için kısmi

¹⁴⁴ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

¹⁴⁵ <https://dokuz8haber.net/dunya/amerika/abdde-salgin-nedeniyle-mahkeme-internet-uzerinden-yapildi/> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁴⁶ <https://dokuz8haber.net/dunya/amerika/abdde-salgin-nedeniyle-mahkeme-internet-uzerinden-yapildi/> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁴⁷ <https://www.thestar.com.my/tech/tech-news/2020/04/14/pandemic-may-finally-push-germanys-courts-into-21st-century> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁴⁸ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

donanımına sahip olmasıydı.¹⁴⁹ Ayrıca taraflar veya tanıkların Almanya dışında bulunduğu hâllerde bu hüküm uygulanmamaktaydı.¹⁵⁰ Diğer bir ifadeyle tarafların ya da tanıkların Almanya dışında bulunması halinde video konferans yoluyla duruşma yapılmamaktaydı.¹⁵¹ Alman Tahkim Entitüsü (Arbitral institutions- German Arbitration/ DIS) kurallarında, video konferans yoluyla duruşma yapılabilmesi için daha çok esneklik bulunmaktadır. Bu da Tahkim Mahkemesi'nin fiziki temastan kaçınmak için ve seyahat kısıtlamalarıyla mücadele edebilmek için dijital araçlar vasıtasıyla kullanımı kolaylaştırabileceği anlamına gelmektedir. Bu durumda hâkimler, duruşmanın ne zaman görüleceğine ilişkin yeni bir karar verebilir, video konferans yoluyla duruşma yapılmasına karar verilebilir veya bazı durumlarda sözlü duruşmaların tamamından kaçınabilirler¹⁵². Alman Tahkim Enstitüsü (DIS), 'Covid-19 Pandemisi ile ilgili Tahkim Uygulamalarının Özel Usul İçeriklerinin Açıklanması' (Announcement of Particular Procedural Features for the Administration of Arbitrations in View of the Covid-19 Pandemic) ile ilgili bir duyuru yayımlanmıştır¹⁵³. Bahse konu duyuru¹⁵⁴ çalışmamızın önceki başlığında bahsedilen Duruşmaların Çevrimiçi Yürütülmesine Dair Protokol'e benzer bir düzenlemedir. Duyurunun kapsamı şu şekildedir:

- Mahkemeler, azaltılmış personelle çalışmaya devam etmiş fakat yüz yüze yapılan duruşmalar altı aya kadar ertelenmiştir.
- Duruşmalar için video konferans kullanımına dair hükümler getirilse de mahkemelerin bunu yapacak donanımına sahip olmaması nedeniyle nadiren kullanılmıştır.
- DIS, Berlin'deki süresiz olarak kapatmıştır. (Tahkim davasının DIS kurallarından 4.2 ve 6.1 maddeleri uyarınca e-posta yoluyla gönderilmesi ve daha sonra tahkim davasının Bonn'daki DIS ana ofisine kâğıt olarak gönderilmesi tavsiye edilmiştir.)
- Hakem heyetinin, fiziksel temastan kaçınmak ve getirilen kısıtlamalarla mücadele edebilmesi adına dijital araçlar kullanarak daha kolay yanıt verebilme imkânı sağlanmıştır.
- Hakem heyeti, duruşmanın yerini değiştirebilir, video konferansın kullanılmasını emredebilir veya belirli durumlarda duruşma yapılmasından tamamen kaçınabilir.¹⁵⁵

Belirtilenler ışığında Almanya da Covid-19 pandemi süreci içerisinde uyulması gereken kurallar belirleyerek bu kurallar çerçevesinde hareket etmiştir.

¹⁴⁹ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁵⁰ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁵¹ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁵² <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁵³ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁵⁴ http://www.disarb.org/files/veranstaltungen/591/DIS%20Announcement%20Particular%20Procedural%20Feature%20s_Covid-19.pdf (Erişim Tarihi:12.08.2020).

¹⁵⁵ <https://www.nortonrosefulbright.com/en-tr/knowledge/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings#Germany> (Erişim Tarihi: 13.07.2023).

E. Dubai, Avustralya ve Kanada

Dubai Mahkemeleri, 17 Mart 2020 tarihinde devam eden yargılamaların 16 Nisan 2020 tarihine kadar geçici olarak ertelendiğini 30/2020 sayılı kararlar yayımlamıştı¹⁵⁶. Ayrıca Dubai Mahkemeleri, 19 Nisan 2020 tarihinden itibaren tüm duruşmaların Microsoft Teams kullanımıyla elektronik ortamda gerçekleşeceğini duyurmuştu¹⁵⁷.

Avustralya'nın Canberra'daki Yüksek Mahkemesi seyahat kısıtlamaları nedeniyle 2020 yılının Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında mahkemelerinin devrede olmayacağını açıklamıştı¹⁵⁸. Gelecek oturumların da 2020 yılının Haziran ayında yeniden gözden geçirilmesi planlanmıştı¹⁵⁹. Fakat daha sonra mahkeme, yargılamalara video bağlantısıyla devam edeceğini duyurdu¹⁶⁰. Mahkeme, acil konularda, bireysel kayıtlarda ve özel izinli başvurularda ilgili davalara çevrimiçi bakılacağını belirtti¹⁶¹. Avustralya Federal Mahkemesi, 'Kapalıyız, ama çalışmaya devam ediyoruz.' (Our counters are closed, but we're still working.) sloganıyla yeni düzenlemeler yaparak, özel tedbirler ve yeni düzenlemelerle ilgili bildiri yayımladı¹⁶². Bunların arasında; duruşmalar için alternatif gereçler, telefon veya uzaktan erişim teknolojisi gibi alternatif düzenlemeler yer almaktadır¹⁶³.

Kanada'da ise 23 Mart 2020 tarihinden itibaren duruşmalar çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir¹⁶⁴. İstinaf Mahkemesi, Covid-19 sürecindeki olumsuzlukların olabildiğince bertaraf edilmesi için Acil Durum Yönergesi (Emergency Practice Directions) yayımladı.¹⁶⁵ Yönergeye göre; tek hâkimli oturumların tele-konferans yoluyla, tüm istinaf ve üç hâkimli panel huzurundaki başvuruların ise elektronik (video konferans veya telefon) olarak yapılmaya başlanacağı belirtilmiştir¹⁶⁶.

¹⁵⁶ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁵⁷ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁵⁸ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁵⁹ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁶⁰ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁶¹ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁶² <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁶³ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁶⁴ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁶⁵ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁶⁶ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

F. Singapur ve Hong Kong

Covid-19 salgınından önce, Singapur Mahkemeleri, avukatların video bağlantısıyla duruşmalara katılım sağlayabilecek olanaklara sahipti¹⁶⁷. Diğer bir ifadeyle Singapur Mahkemeleri pandemiden önce de çevrimiçi duruşma yapılmasıyla ilgili gereken donanıma sahipti¹⁶⁸. Singapur Mahkemesi'nin, çevrimiçi duruşmaların taraflar veya tanıklar için çok kullanışlı olduğuna dair yaptığı açıklamalar mevcuttur¹⁶⁹. Bu kapsamda Singapur Mahkemesi, çevrimiçi duruşmaların daha iyi yürütülebilmesi için Yüksek Mahkeme hâkimlerini Takım A ve Takım B olarak ikiye bölmüştür¹⁷⁰. Bununla 'adaletin süreklilik planı' nın (a justice continuity plan) olarak hayata geçirilmesidir. Mahkeme, Takım A ve Takım B'de yer alan hâkimlerin birbirleriyle fiziksel olarak yakın temasta bulunmayacağı yönünde karar verdi¹⁷¹. Bunun sonucu olarak da hâkimlerden birinin oluşturacağı video bağlantısıyla toplamda üç hâkimden oluşan bir mahkeme oluşturulmuştur¹⁷². Bu durumda örneğin; hâkimlerden birinin A takımından, geriye kalan ikisinin de B takımından olması hâlinde A takımındaki hâkimin oluşturduğu video bağlantısıyla diğer hâkimlerin duruşmaya katılması mümkündür¹⁷³. Sonuç olarak Singapur Mahkemeleri'nin sosyal mesafeyi uygulamak adına aldığı tedbirler, Covid-19 salgınından önceki video bağlantı uygulamalarının bir uzantısıdır¹⁷⁴.

Hong Kong'da davalar 29 Ocak 2020 tarihinden itibaren Genel Ertelenmiş Dönem (General Adjourned Period/ GAP) adı altında süresiz olarak ertelenmiştir¹⁷⁵. İlk olarak Mart ayında normal hayata döneleceği düşünülmüşse de Hong Kong'da Mart ayında normalleşme mümkün değildi. İstinaf Mahkemesi Başkanı (Chief Justice of the Court of final Appeal the court) tarafından, sağlık ve güvenlikten ödün vermeden mahkeme hizmetlerinin nasıl arttırılacağına dair açıklama bulunulmuştur¹⁷⁶. Böylelikle mahkeme, telefonla, video konferans veya benzer görsel yardım araçlarıyla genellikle teknolojiden yararlanarak duruşmaların kapsamını genişletmeyi değerlendirmiştir¹⁷⁷.

¹⁶⁷ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁶⁸ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁶⁹ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁷⁰ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁷¹ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁷² <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁷³ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁷⁴ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁷⁵ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁷⁶ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

¹⁷⁷ <https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

Netice itibariyle, Singapur'un çevrimiçi duruşmalara zemin hazırlamış olduğu ve olası bir pandemi veya benzeri durumlara karşı hazırlıklı olduğu söylenebilir. Fakat aynı durum Hong-Kong için geçerli değildir. Zira Hong-Kong sadece teknolojinin ilerlemesinden fayda sağlayarak çözüm üretmeyi amaçlamıştır.

IV. ÇEVİRİMİÇİ DURUŞMALARIN KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aleniyet ilkesi; yargılamanın tarafı olmayan herkesin, yargılamayı izleyebilmesi ve yargılama sonunda verilecek olan kararın herkese açık olmak suretiyle halkın bilgisine sunulmasını ifade eder. Bu kapsamda aleniyet ilkesinin zedelenmemesi için yapılacak olan çevrimiçi duruşmaların sistematikleştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada konuya ilişkin şu önerilerde bulunulabilir.

- Çevrimiçi portal üzerinden (www.mahkemeler.net) 'çevrimiçi duruşmalar' başlığı taşıyan bir düzenleme yapılabilir. Diğer bir ifadeyle web sitesinde 'çevrimiçi duruşmalar' başlığı taşıyan bir nevi buton niteliği taşıyan bir düzenleme eklenebilir. Yapılacak olan bu düzenlemede çevrimiçi duruşmaların oturum linkleri bu sayfa üzerinden önceden paylaşılmalıdır. Bunun yanında yine aynı sayfa üzerinden görülecek olan davalarla ilgili detaylı bilgilerin de verilmesi gerekmektedir. Örneğin; dosya numarası, taraflar, varsa tarafların temsilcileri ve/veya dava konusu gibi. Aksi hâlde oturuma katılacak olan 3. kişiler hangi linke girmeleri gerektiği hakkında bilgi sahibi olamayacaklardır.
- Yargılama sonunda verilecek kararın halkın önünde açıklanması suretiyle halkın bilgisine sunulması bakımından herhangi bir sorun yaşanmayacaktır. Çünkü kararlar yüz yüze yapılan duruşmalar sonrasında resmî web sitesi üzerinden yayımlanmaktadır. Kaldı ki oturum linklerinin de resmî web sitesi üzerinden paylaşılması hâlinde yargılama sonunda verilecek olan karar yine halkın huzurunda verilmiş olacaktır. Bu noktada aleniyet ilkesi zedelenmeyecektir.
- İlk etapta bazı davalarda duruşmaların çevrimiçi olarak yapılabileceğidir. Çünkü bazı kaza mahkemelerindeki duruşma salonları çok küçük. Bu nedenle davaların küçük salonlarda görüldüğü hâllerde dileyen herkes katılım sağlayamamaktadır. Bu yönüyle çevrimiçi duruşmalar aslında birçok kişinin katılım sağlayabileceğinin bir göstergesidir.

Adil yargılanma hakkının zedelenmemesi için özellikle bazı unsurların göz ardı edilmemesi gerekir. Bunlar; makul süre içinde yargılanma, aleni olarak yargılanma ve kararların aleni olarak verilmesi, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde yargılama yapılmasıdır. Bu kapsama;

- Duruşmaların çevrimiçi olarak yapılması ve bunun yanında duruşma evresine kadar gerçekleşmesi gereken işlemlerin çevrimiçi olarak yapılması hâlinde makul süre içinde yargılama söz konusu olacaktır. Bunun yanında davaların elektronik ortamda dosyalanması da hesaba katıldığı zaman daha az maliyet söz konusu olacaktır.

- Yargılamanın aleniyeti ile ilgili yukarıda gereken detaylar verilmiş olup, yargılamanın aleni olarak gerçekleşmesine ilişkin olarak gereken alt yapının sağlanması halinde herhangi bir sorun yaşanmayacaktır.
- Çevrimiçi duruşma olarak yapılacak olan yargılamalar, hâkimlerin önünde gerçekleşeceğinden bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yürütülecektir.

Yukarıda yer verilen açıklamalar kapsamında, İngiltere’de yapılan araştırma sonucunda hukuk ve aile davalarında çevrimiçi duruşmaların ceza davalarına oranla çok daha başarılı olduğundan bahsedilmiştir. Bu noktada aile davalarından olan boşanma davaları ve/veya düşük miktarda davalar pilot uygulamanın konusu yapılabilir. Söz konusu pilot uygulama, Lefkoşa Kaza Mahkemesi’nde görülmekte olan aile davaları üzerinden başlatılabilir. Türkiye’nin e-duruşmaya ilişkin pilot uygulamasını Ankara üzerinden başlatması nedeniyle KKTC’de başkent Lefkoşa’yı pilot uygulama bakımından değerlendirebilir. Örneğin bir boşanma davasında küçük yaşta çocuğu/ çocukları olan bir kadının mahkeme önüne gitmeksizin çevrimiçi olarak duruşmaya katılım sağlaması her yönden kadının lehine bir durum teşkil edecektir. Özellikle kadının yıpranma payı da dikkate alındığında çevrimiçi duruşmaya katılımda bu durum oldukça azalır. Bu nedenle aile davaları pilot uygulamaya tabi tutularak çevrimiçi olarak görülmeye başlanabilmelidir.

SONUÇ

2020 yılında Covid-19 salgını sebebiyle Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel pandemi ilan edilmiştir. Daha sonra pek çok ülkenin hükümetleri tarafından bazı önlemler alınmaya başlandı. Bu önlemler, halkın alışık olmadığı davranış kalıplarını ve yasakları içermektedir. Yasaklar ve davranış kısıtlamaları, çoğu iş kolunun çevrimiçi gerçekleştirilmesine neden oldu. Teknolojinin hızla gelişmekte olduğu bir çağda, hukuk sistemlerinin buna kayıtsız kalması düşünülemez. Dolayısıyla teknolojik gelişmeler, hukuk sistemlerine doğrudan etki etmektedir. Bunun üzerine Covid-19 salgını öncesinde gündeme gelmeye ve tartışılmaya başlayan çevrimiçi duruşmalar salgın nedeniyle uygulanmaya başlamıştır. Bu duruşmalar, yargılamaların kesintisiz devam etmesi gibi bir avantajın yanında seyahat edilmemesi ve herkesin bulunduğu yerden duruşmaya katılabilmesi bağlamında zaman ve masraf açısından tasarruf etme olanağı da sağlamıştır.

Çalışmamızda, çevrimiçi duruşmaların avantajları ve dezavantajları üzerinde durulmuştur. Ayrıca yüz yüze ve çevrimiçi yapılan duruşmaların yasal dayanaklarının, yargılamaya hâkim olan ilkelere ne denli uygun oldukları irdelenmiştir. Duruşmaların tümünün çevrimiçi olarak gerçekleşmesi hâlinde aksaklıkların yaşanması kaçınılmazdır. Güvenli platformlar üzerinden çevrimiçi duruşmaların yapılması, tarafların ve avukatların duruşmaya iyi hazırlanmaları kadar önemlidir. Mukayeseli hukuk çerçevesinde ele alınan ülkeler bakımından değerlendirme yapıldığında ise; bu ülkelerin olası bir çevrimiçi duruşmaya hazırlıklı olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye ile KKTC’nin ise yabancı ülkelere oranla çevrimiçi duruşma konusunda hazırlıksız olduğu ve yeterli donanımı olmadığı göze çarpmaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi söz konusu olmasaydı, çoğu ülke, çevrimiçi duruşmaya yönelik hukuk sistemlerine katkıda

bulunamayacaktı. Ele aldığımız ülkelerle KKTC karşılaştırıldığı zaman, KKTC'nin iç hukukuna hala konuya ilişkin bir mevzuat katmadığı ve taslak aşamasında bıraktığı görülmektedir.

Etkileri devam eden algin hastalık nedeniyle teknolojiye ayak uydurmak zorunluluğu doğmuştur. İşte bu noktada teknolojinin bize değil, bizim teknolojiye ayak uydurmamız bir ihtiyaçtır. Çevrimiçi duruşmaların olumlu ve olumsuz tüm yönlerinin ele alınarak sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi için gereken teknolojik donanımların, eğitilmiş personelin sağlanması ve Devletin üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmesi gerekmektedir. Başlangıçta doğması muhtemel olan aksaklıklar dikkate alınarak, teknolojik gelişmelerin desteğiyle birlikte günümüz sistemine kolaylıkla uyum sağlanması mümkündür.

KAYNAKÇA

Akgün, M. Raşit. “Taraflarca Getirilme İlkesi ve Hâkimin Davayı Maddi Anlamda Sevk Yetkisi”, https://www.academia.edu/37754522/TARAF_LARCA_GET% C4% B0R% C4% B0LME_% C4% B0LKES% C4% B0_VE_HAK% C4% B0M% C4% B0N_DAVAYI_MADD% C4% B0_A_NLAMDA_SEVK_YETK% C4% B0S% C4% B0 (Erişim Tarihi: 28.01.23).

Aktepe Artık, Sezin. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Usul Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, 1. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2014.

Aktoğ Özel, Aydan. “Medeni Usul Hukukunda Sesli ve Görüntülü Bilişim Sistemi” (Yüksek Lisans Tezi), *Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2019, <http://earsiv.cankaya.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12416/4035/Akto% C4% 9F% 20% C3% 96zel% 2C% 20Aydan.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Alangoya, Yavuz. *Medeni Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler*, 1. Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1979.

Arslan, Aziz Serkan. “Doğrudanlık İlkesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı*, s. 133-144. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213539> (Erişim Tarihi: 26.12.22).

Arslan, Aziz Serkan. “Medeni Usul Hukukunda Doğrudanlık İlkesi” (Doktora Tezi), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya, 2011, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=YcuzPYCCoMiX67GYAHK6vg&no=cWS9FdBeeoxEmjNsWawx0g> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Arslan, Ramazan / Yılmaz, Ejder / Taşpınar Ayvaz, Sema / Hanağası, Emel. *Medeni Usul Hukuku Güncellenmiş ve 7251 sayılı Kanun Değişiklikleri İşlenmiş*, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.

Arslan, Ramazan / Yılmaz, Ejder / Taşpınar Ayvaz, Sema / Hanağası, Emel. *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.

Atalı, Murat / Ermenek, İbrahim / Erdoğan, Ersin. *Medeni Usul Hukuku*, 5. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022.

Atalı, Murat / Ermenek, İbrahim / Erdoğan, Ersin. *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018.

Bayraktar, Tuğba/ Koyuncu, Nuran. “Adil Yargılanma Hakkı”, *Uluslararası Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi Bildiriler Kitabı*, C. 1, Politik Araştırmalar, s. 161-177. https://www.researchgate.net/profile/Mehmed-Coegenli/publication/336253666_Is_Kazalarini_Onlemede_Guvenlik_Kulturu/links/5d97233e299bf1c363f6533d/Is-Kazalarini-Oenlemede-Guevenlik-Kueltuerue.pdf#page=176 (Erişim Tarihi: 26.12.22).

Belgesay, Mustafa Reşit. *Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1939.

Can, Seda/ Eke, Erdal. “E-Devlet Kullanıcılarının Bilgi Ve Memnuniyet Düzeylerine Yönelik Bir Araştırma”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 64, Kütahya, 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1065863> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Çarkçı, Oğuzhan. “Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, Isparta, 2010, s. 95-122.

Ekinci, Ahmet. “Anayasa Mahkemesi’nin Bireysel Başvuru Kararlarında Mahkemeye Erişim Hakkı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 3-4, Ankara, 2014, s.821-848.

Erdönmez, Güray. *Medeni Usul Hukuku*, 15. Baskı, 2017, İstanbul.

Ermenek, İbrahim. “Hukuk Muhakemeleri Kanuna Göre Ön İnceleme”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 139-177.

Gayretli Aydın, Seda. “Medeni Yargılama Hukukunda Ses ve Görüntü Nakli Yoluyla Duruşmaya Katılma”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 19, İzmir, 2017, s. 2101-2126.

Görgün, L. Şanal / Börü, Levent / Toraman, Barış / Kodakoğlu, Mehmet. *Medeni Usul Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.

İlgaz, Okan. “Türkiye’de E-Devlet Uygulamaları: UYAP Örneği” (Bitirme Tezi), *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü*, Konya, 2016,

https://www.academia.edu/es/34112638/T%C3%9CRK%C4%B0YE_DE_E_DEVLET_UYGULAMALARI_UYAP_%C3%96RNE%C4%9E%C4%B0 (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Işıklar, Celal. “İdari Yargıda Duruşma”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, C. 2, S. 4, Ankara, 2011.

İnal, İdil. “HMK’da Yargılamaya Taraf Olan İlkeler” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), https://www.academia.edu/13169802/HMKda_Yarg%C4%B1lamaya_Hakim_Olan_%C4%B0lkeler (Erişim Tarihi: 26.07.2020).

Karakehya, Hakan. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. Maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma” (Doktora Tezi), *Eskişehir Anadolu Üniversitesi*, Eskişehir, 2007, <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/9653/458685.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Karakimseli, Ayşe. “İcra Takiplerinde Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) Kullanımı”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1, Erciyes, 2018, s.315-360.

Karslı, Abdurrahim. *Medeni Muhakeme Hukuku*, 4. Baskı, Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Kurt Konca, Nesibe. “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesinin Sınırlandırılması”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi MİHBİR Özel Sayısı*, s. 65-96, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213533> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Kurtoğlu, Tuğçe. “Ceza Yargılamasında Duruşmada Hazır Bulunması Gereken Kişiler ve Duruşma Düzeni”, *Namık Kemal Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Tekirdağ, 2021/2.

Kuru, Baki. *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. II, 6. Baskı, Demir Yayıncılık, İstanbul, 2001.

Meriç, Nedim. “Medeni Usul Hukukunda Tasarruf İlkesi” (Doktora Tezi), *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2010, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=sd5OUXQgdVEkZN1CXLTpHQ&no=xMxdoTuAScKruh8jIGTS4Q> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Ocak, Memduh. “Hukuk Davalarında Duruşma” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Mersin, 2014, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=InW7XbzzELR6jpfV32f2cg&no=OTIhm-21QgyhLBCegkrCeg> (Erişim Tarihi: 27.12.22)

Öge, Hande. “Hukuki Dinlenilme Hakkı”, *Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2008, https://www.academia.edu/37008324/HMK_%C3%87er%C3%A7evesinde_Hukuki_Dinlenilme_Hakk%C4%B1 (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Özekes, Muhammet. *Medeni Usul Hakkında Hukuki Dinlenilme Hakkı ve Hakkın Bazı Güncel Sorunları*, Adil Yargılanma Hakkı, Nergiz Yayınları, İzmir, 2005, <http://ozekesseven.com/wp-content/uploads/2020/01/T2-Medeni-Usul-Hukukunda-Hukuki-Dinlenilme-Hakk%C4%B1-ve-Hakk%C4%B1n-Baz%C4%B1-G%C3%BCncel-Sorunlar%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Özmumcu, Seda. “Türk Hukukunda Yargıtay Kararları Işığında Re’sen Araştırma İlkesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Mihbir Özel Sayısı, C. 4, S. 2, 2014, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213535> (Erişim Tarihi: 07.07.23).

Öztek, Selçuk. “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Aleniyet İlkesine İlişkin 28 İnci Maddesi ile Ses Ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Veya Başka Yerde Duruşma İcrasına İlişkin 149 Uncu Maddesinde 7251 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Hakkında Bazı Düşünceler”, *Adalet Dergisi*, S. 66, 2021 / 1, s. 641-665, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/adaletdergisi/issue/62377/940493> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Öztürk, Hacı Ömer. “Medeni Usul Hukukunda Aleniyet İlkesi” (Yüksek Lisans Tezi), *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2006, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/28497/2544.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Pekcanitez, Hakan / Atalay, Oğuz / Özekes, Muhammet. “Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifinin (2020) Değerlendirilmesi” (30.03.2020), <https://blog.lexpera.com.tr/hmk-ile-bazi-kanunlarda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-teklifinin-2020-degerlendirilmesi/> (Erişim Tarihi: 28.07.2020).

Pekcanitez, Hakan / Atalay, Oğuz / Özekes, Muhammet. *Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı*, 10. Baskı, Eylül, 2022, İstanbul.

Pekcanitez, Hakan / Özekes, Muhammet / Akkan, Mine / Taş Korkmaz, Hülya. *Medeni Usul Hukuku*, C. 2, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Pekcanitez, Hakan. “Hukuki Dinlenilme Hakkı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan*, İzmir, 2000, s.753-791, <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2020/01/Pekcanitez.pdf> (Erişim Tarihi: 26.07.2020).

Pekcanitez, Hakan. *Medeni Usul Hukuku*, 15. Baskı, 2017, İstanbul.

Pekcanitez, Hakan. “Medeni Yargıda Adil Yargılama”, *İzmir Barosu Dergisi*, D 1997/2.

Postacıoğlu, İlhan E.. *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, 6. Baskı, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1975.

Postacıoğlu, İlhan E. / ALTAY, Sümer. *Medenî Usûl Hukuku Dersleri*, 7. Baskı, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015.

Rüzgaresen, Cumhuriyet. “Usul Ekonomisi İlkesinin İhlaline Karşı Başvuru Yolları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Mihir Özel Sayısı*, s. 173 – 213, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213525> (Erişim Tarihi: 27.12.22).

Rüzgaresen, Cumhuriyet. *Medeni Usul Hukukunda Usul Ekonomisi İlkesi*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2013.

Sağlam, Fazıl. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 1. Baskı, Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Lefkoşa, 2013.

Saygılı, Abdurrahman / Akça, Kübra Nur. “6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Sözlü Yargılama Hükmünün Adil Yargılanma Hakkı İle Olan Rabıtası”, *Adalet Dergisi*, S. 67, 2021/2.

Scharader, Christian / Aşık, İbrahim. “Aleniyet İlkesine İlişkin Almanya’daki Güncel Gelişmeler”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırma Dergisi*, C. 23, S. 3, Marmara, Aralık 2017, s. 507-519, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/469302> (Erişim Tarihi: 27.12.22)

Sencer, Rasih Feridun. “Adil Yargılanma Hakkı”, *İzmir Barosu Dergisi*, Mayıs, 2013, s. 108-173.

Şanlı Yalın, Şeyda. “Yeni KMH’ya Göre Ön inceleme”, *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. 2, Aralık, 2017, s.33-54.

Şeker, Hilmi. “Duruşmaya Katılma Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 1, Ankara, 2017, s.221-248.

Tanrıver, Süha. *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016.

Tanrıver, Süha. *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

Ulukapı, Ömer. *Medeni Usul Hukuku*, 2. Baskı, Mimoza Yayıncılık, Konya, 2014.

Üstündağ, Saim. *Medeni Yargılama Hukuku*, C. I-II, 6. Baskı, İstanbul, 1997.

Yıldırım, M. Kamil. *İlkeler Işığında Medeni Yargılama Hukuku*, Beta Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 2012.

Yılmaz, Ejder, “Usul Ekonomisi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 1, 2008.

<https://www.judiciary.uk/you-and-the-judiciary/going-to-court/court-of-appeal-home/the-court-of-appeal-civil-division-live-streaming-of-court-hearings/> (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

https://www.fidefundacion.es/In-the-UK-the-Covid-19-lockdown-has-accelerated-the-use-of-virtual-court-hearings-but-will-it-bring-permanent-changes_a1359.html. (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

<https://www.judiciary.uk/publications/civil-court-guidance-on-how-to-conduct-remote-hearings/> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/03/Remote-hearings.Protocol.Civil_GenerallyApplicableVersion.f-amend-26_03_20-1-1.pdf (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

<https://www.nortonrosefulbright.com/de-de/wissen/publications/bbfeb594/covid-19-and-the-global-approach-to-further-court-proceedings-hearings> (Erişim Tarihi: 02.08.2020).

<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/elektroksharf.aspx?which-letter=H> (Erişim Tarihi: 16.09.2020).

<https://dokuz8haber.net/dunya/amerika/abdde-salgin-nedeniyle-mahkeme-internet-uzerinden-yapildi/> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

<https://www.thestar.com.my/tech/tech-news/2020/04/14/pandemic-may-finally-push-germanys-courts-into-21st-century> (Erişim Tarihi: 04.08.2020).

Bağlantı:http://www.disarb.org/files/veranstaltungen/591/DIS%20Announcement%20Particular%20Procedural%20Features_Covid-19.pdf Erişim Tarihi: 12.08.2020).

<https://icisleri.gov.ct.tr/Haberler/ArtMID/11848/ArticleID/53879/T220RK-AJANSI-KIBRIS%E2%80%99A-TAK-KONU%C5%9EAN-BAYBARS-E-DEVLET-E-N220FUS-ADLI-OLAYLAR-N220FUS-POLITIKASI-CEZAEVI-220LKESEL-FIZIKI-PLAN-BELEDIYELER-GIBI-BIR199OK-BA%C5%9ELIKTA-SORULARI-CEVAPLADI> (Erişim Tarihi: 22.07.2020).

<http://edevlet.gov.ct.tr/>. (Erişim Tarihi: 22.07.2020).

<https://afyonluoglu.org/PublicWebFiles/Reports-TR/UYAP%20ve%20SEGB%C4%B0S%20Mevzuat.pdf> (Erişim Tarihi: 22.07.2020).

Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yönetmeliği, Resmî Gazete, Sayı: 28253, Bağlantı: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120403-3.htm> (Erişim Tarihi: 28.07.2020).

Hukuk Muhakemelerinde Ses ve Görüntü Nakledilmesi Yoluyla Duruşma İcrası Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete, Sayı: 31527, Bağlantı: <https://higm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/3062021121049E-Duru%C5%9Fma%20%20Y%C3%B6netmelik.pdf> (Erişim Tarihi: 01.07.2022).

Bölge Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdari ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik, Resmî Gazete, Sayı: 29437, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/08/20150806-3.htm> (Erişim Tarihi: 01.07.2022).

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/07/20200728-14.htm?fbclid=IwAR2M0Bf35vpaz5JBot7lyW7aGj_t5-amdcT2PwJ0pPvI7MiS5hNa5QB9EAQ, (Erişim Tarihi: 28.07.2020).

<https://bigm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/e-durusma-sistemi17062020040538>, Erişim Tarihi:18.09.2020.

http://www.istecanakkalegazetesi.com/haber/15997-yargida-e-durusma-donemi-basliyor?fbclid=IwAR1BX7lmnP0bRTz9Xt95bkgGFWZxwN-VK-CqYRvC_KpDtZnRy0SSzs0s09M, (Erişim Tarihi:18.09.2020).

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/yargida-e-durusma-donemi-15-eylulde-pilot-uygulamayla-basliyor/1969815>, (Erişim Tarihi: 18.09.2020).

http://www.istecanakkalegazetesi.com/haber/15997-yargida-e-durusma-donemi-basliyor?fbclid=IwAR1BX7lmnP0bRTz9Xt95bkgGFWZxwN-VK-CqYRvC_KpDtZnRy0SSzs0s09M, (Erişim Tarihi: 18.09.2020).

<https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi:21.07.2020).

<http://www.sozluk.adalet.gov.tr/DURU%c5%9eMA>, (Erişim Tarihi:21.07.2020).

<https://higm.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/3062021121049E-Duru%C5%9Fma%20%20Y%C3%B6netmelik.pdf> (Erişim Tarihi: 01.07.2022).

<https://bigm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/yargida-e-durusma-donemi-basladi15092020042405>, (Erişim Tarihi: 07.07.2023).

Bireysel Başvurularda: AYM, Başvuru No: 2013/ 2228, 15.04.2014, AYM, Başvuru No: 2013/ 841, 23.01.2014.